

СИСТЕМЕН ОТГОВОР НА ДЕТСКАТА ПОРНОГРАФИЯ

Тематично изследване на системата за превенция
на сексуална злоупотреба и експлоатация на деца в
Интернет в България

Десислава Колева

Ива Бонева

май 2009 г.

ЦЕНТЪР ЗА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Сдружение „Център за приобщаващо образование“ е създадено през 2007 г. като българска организация с нестопанска цел, чиято мисия, структура и капацитет се основават на дългогодишния опит на програмата за България на Спасете децата – Обединено кралство. Екипът, работещ в България, с подкрепата на Спасете децата, създаде организация, която поема знанията и ценностите, които бяха натрупани през десетгодишната история на активната ни дейност в страната. След затварянето на офиса на британската детска правозащитна организация в България, Център за приобщаващо образование като официален наследник на „Спасете децата“, продължава да работи за закрила и реализиране на правата на децата в страната.

Ние вярваме, че всяко дете трябва да има възможност да бъде прието и ценено. Център за приобщаващо образование работи с много партньори за постигане на социално приобщаване чрез качествено образование за всички деца.

СПАСЕТЕ ДЕЦАТА – НОРВЕГИЯ

Спасете децата – Норвегия е член на международния алианс Спасете децата. Спасете децата – Норвегия работи за реализиране на правата на детето и осигуряване на достоен живот на децата, които живеят в бедност и са уязвими. Чрез практически насочени действия и с участието на децата, които свободно изразяват своето мнение, норвежката организация Спасете децата се бори за реализирането на правата на детето. Спасете децата работи за подобряване на условията на местно, национално и регионално ниво, които оказват влияние върху живота на децата.

Офисът за Югоизточна Европа на Спасете децата – Норвегия в Сараево е открит през 2000 г., но организацията подпомага работата на своите партньори в региона от 1997 г. Регионалният офис за Балканите споделя същите визия, принципи, цели и приоритети за работа в региона на Югоизточна Европа като Спасете децата – Норвегия на световно ниво.

Всички права запазени. Извадки от тази публикация могат да бъдат възпроизвеждани при условие, че се цитира източникът и Центърът за приобщаващо образование.

Текстът на доклада може да бъде намерен на български и английски език на Интернет страницата на Център за приобщаващо образование – <http://www.cie-bg.eu>.

Автори: Десислава Колева, Ива Бонева
Превод от английски: Теодор Младенов
© Център за приобщаващо образование, 2009
© Спасете децата – Норвегия, 2009

Център за приобщаващо образование
[http://www.cie-bg.eu/](http://www.cie-bg.eu)

СЪДЪРЖАНИЕ

Съкращения	4
Въведение	5
Методология	7
Дефиниции	9
Превенция на детска порнография в България – преглед на ситуацията	13
Интернет и експлоатацията на деца	13
Какви са опасностите за децата в Интернет?	14
Порнография	14
Чат стаи и системи за моментни съобщения	14
Връзката между Интернет и злоупотребата с деца в реалния свят	15
Даваме ли си сметка за тези опасности?	15
Българските деца и Интернет	18
Родителите	19
Българското общество и експлоатацията на деца в Интернет	21
Мерки за справяне с проблема	22
Превенция	23
Закрила	24
Идентифициране на жертвите, рехабилитация и участие на децата	28
Координация и сътрудничество	28
Препоръки	30
Препоръки, насочени към превенция	30
Препоръки, насочени към закрила	32
Препоръки, насочени към идентифициране на жертвите, рехабилитация и участие на децата	34
Препоръки, насочени към координация и сътрудничество	34
Добри практики	36
Библиография	49
Бележки	52

СЪКРАЩЕНИЯ

АОП	Агенция за основните права
ДАЗД	Държавна агенция за закрила на детето
ЕК	Европейска комисия
ЕКПАТ	ЕСПАТ: End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes (Премахване на детската проституция, детската порнография и трафика на деца със цел сексуална експлоатация)
ЕС	Европейски съюз
ИКТ	Интернет и комуникационни технологии
КПД	Конвенция за правата на детето на ООН
МВР	Министерство на вътрешните работи
МОН	Министерство на образованието и науката
НПО	неправителствена организация
НЦИОМ	Национален център за изследване на общественото мнение
ПИК	фондация „Приложни изследвания и комуникации“
СЕДКЦ	сексуална експлоатация на деца с комерсиална цел
ФНД	Фондация „Ничии деца“
ФУИ	Форум за управление на Интернет
ЦПО	Център за приобщаващо образование
INHOPE	International Association of Internet Hotlines (Международна асоциация на операторите на горещи линии)
FIVES	Forensic Images and Video Examination Support (проект „Подпомагане на криминалистите при изследване на изображения и видеоматериали“)
NASK	Компютърна мрежа за изследвания и наука в Полша
P2P	Peer-to-peer computer networks (компютърни мрежи за обмен на файлове между потребители)

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящото проучване, проведено в рамките на проект „Системен отговор на детската порнография“, цели да изследва съществуващите системи и практики в България и Източна Европа за превенция и борба с детската порнография. В процеса на работа авторите идентифицираха нуждата да се анализира проблемът сексуална експлоатация и злоупотреба с деца в Интернет, а не само производството и разпространението на порнографски материали.

Проект „Системен отговор на детската порнография“ се изпълнява от регионалния офис за Югоизточна Европа на Спасете децата – Норвегия, в сътрудничество с Държавния координатор за борба с трафика на хора и нелегалната имиграция в Босна и Херцеговина, които инвестират финансови и човешки ресурси в справянето с този проблем. Проектът се реализира с финансовата подкрепа и на фондация „ОУК“. Проучването е осъществено от Сдружение „Център за приобщаващо образование“, което е партньор на Спасете децата в първия етап от изпълнение на проекта. Главната задача на проучването е да направи преглед на ситуацията в България по отношение на съществуващите системи и практики за превенция и борба с детската порнография и да идентифицира и препоръча добри практики.¹

Общата цел на проучването е да осъществи задълбочен анализ на проблема сексуална експлоатация и злоупотреба с деца във виртуалното пространство, като открие основните аспекти и последици от това престъпление, осмисли постигнатото и набележи какво още може да се направи за подобряване на координацията при фрагментарния подход, използван до момента. Специфичните цели на проучването са:

- да изследва съществуващите в България системи, процедури и капацитет за превенция и справяне със сексуалната злоупотреба и експлоатация на деца под формата на детска порнография в Интернет;
- да набележи препоръки за справяне с идентифицираните проблемни области и за подобряване на системата;
- да идентифицира добри практики, които могат да бъдат адаптирани и възпроизведени от граждански организации и държавни институции в Босна и Херцеговина.

Какво налага съсредоточаването върху детската порнография? Партньорите в този проект си дават сметка, че характерът на престъпленията срещу деца се променя поради развитието на технологиите, особено на Интернет и информационните и комуникационни технологии (ИКТ). През последното десетилетие повечето усилия бяха насочени към изграждане на системи за противодействие на трафика, засягайки в процеса и някои от съпътстващите проявления на сексуалната експлоатация на деца. Несъмнено трафикът на деца с цел сексуална експлоатация и детската проституция са приоритетни области за превантивна работа в страните от Югоизточна Европа. Но разпространението на различни форми на сексуалната експлоатация на деца в Интернет, включително на детска порнография, което се дължи на напредъка на ИКТ и което досега не е привличало достатъчно внимание, трябва също да стане приоритет в политиките за закрила на детето.

Настоящото проучване се фокусира върху сексуалната експлоатация на деца в Интернет и нейното проявление под формата на детска порнография, но засяга също така и други аспекти и

опасности, свързани с използването на подобни материали за подмамване (*grooming*) на деца по Интернет с цел сексуална злоупотреба, която често преминават от виртуалния в реалния свят. То се стреми да анализира в дълбочина опасностите, които грозят децата, изложени на подобни внушения или участващи в детска порнография. Проучването застъпва позицията, че детската порнография не е по-малко вредна от физическото насилие. Тя не е просто страничен продукт на физическото сексуално насилие, а е сама по себе си форма на насилие. Съвременните изследвания показват, че използването на деца за произвеждане на порнография „добавя стойност“ към сексуалната търговия и подпомага въвличането на деца в други форми на сексуална експлоатация и злоупотреба.²

Първоначалното кабинетно проучване на официални документи и вторични източници показва липса на актуални данни и недостатъчно аналитични материали относно ситуацията и практиките в сферата на сексуалната експлоатация на деца в Интернет в България. Въпреки тези ограничения бе събрана достатъчно информация за общ преглед на ситуацията в страната. Работата на терен и организираната кръгла маса се оказаха много важни за анализа. Те послужиха и като средство за валидизиране на информацията, тъй като различните заинтересовани страни споделиха различни гледни точки, основавайки се на своя уникален опит.

Независимо че препоръките и основните изводи на проучването са насочени предимно към граждански организации и политици от България и Босна и Херцеговина, те ще бъдат разпространени и сред други заинтересовани страни и по-широката публика, за да провокират обществен интерес и подкрепа в борбата срещу тази форма на злоупотреба с деца.

Надяваме се, че настоящото проучване ще подкрепи първите стъпки, които вече са предприети в посока към осигуряване на по-безопасен свят за нашите деца – свят, който не само декларира подкрепа, но и зачита техните права.

МЕТОДОЛОГИЯ

Методологията на проучването комбинира следните инструменти:

КАБИНЕТНО ПРОУЧВАНЕ НА НАЛИЧНИТЕ ДОКУМЕНТИ

Като първа стъпка към разбиране на настоящата ситуация в България и с цел подготовка на интервютата бяха прегледани множество документи и вторични източници (закони, официални и алтернативни доклади, както и други материали и публикации), публично достъпни в печатен вариант и в Интернет. Кабинетното проучване осигури първоначалната информация за доклада и помогна за идентифицирането на основните институции, организации и активни хора, с които се свързахме по-късно, по време на теренната работа.

Прегледът на документацията и индивидуалните интервюта дадоха възможност да се определят както постиженията, така и проблемните аспекти при подобряване на система за превенция и борба със злоупотребата и сексуалната експлоатация на деца в българското Интернет пространство, описани в настоящия доклад.

ПРЕГЛЕД НА ПРЕДИШНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПО ТЕМАТА

Идентифицирани бяха ограничен брой документи, засягащи системата за превенция и борба със злоупотребата и сексуалната експлоатация на деца чрез детска порнография в България.

Повечето от изследванията и анализите, засягащи системата за превенция и борба със злоупотребата и сексуалната експлоатация на деца, се фокусират върху трафика на деца и проституцията, споменавайки само мимоходом проблемите, свързани с детската порнография.

В страната има редица инициативи, описани по-нататък в проучването, които са посветени на безопасността на децата в Интернет. Въпреки че тези проекти постигат похвални резултати, ние не успяхме да открием материал на български, който се фокусира върху проблема сексуална експлоатация на деца в Интернет и в частност върху детска порнография.

МЕДИЕН АНАЛИЗ

Медиите несъмнено отделят голямо внимание на детската порнография. В рамките на настоящото проучване бе проведен представителен анализ на начините, по които българските медии отразяват детската порнография и насилието над деца в България. Анализът включва материали, публикувани през втората половина на 2008 г. в 26 печатни, 15 Интернет и 4 електронни медии, както национални, така и местни. Прегледани бяха 144 статии и 14 радио и телевизионни репортажа, засягащи детската порнография, но включващи и проблеми като педофилия и насилие над деца в Интернет.

Основните цели на анализа бяха: 1) да изследва значението, което медиите отдават на тези теми; 2) да идентифицира нагласите на държавните институции, отговорни за адресиране на проблема; и 3) да посочи недостатъците в начина, по който както държавните институции, така и обществеността като цяло адресират проблема и, ако е възможно, да препоръча стратегии за работа с медиите и властите, насочена към превенция на сексуалната експлоатация и злоупотреба с деца в Интернет.

ПРЕГЛЕД НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЩЕСТВЕННОТО МНЕНИЕ

За да формулира своите изводи, засягащи различни аспекти от планирането и изпълнението на превантивните мерки, анализът използва резултатите от редица проучвания и количествени изследвания. Две от проучванията – „Децата и Интернет“, са проведени през 2006 и 2009 г. в България от Националния център за изследване на общественото мнение (НЦИОМ). Освен това като надеждни източници на информация за обществените нагласи и разбирането на свързаните с детската порнография опасности в Интернет бяха използвани резултатите от едно специално проучване, два експресни доклада и едно качествено изследване на Евробарометър, проведени от сектор „Анализ на общественото мнение“ на Европейската комисия по поръчка на Генерална дирекция „Информационно общество и медии“.

РАБОТА НА ТЕРЕН – ИНДИВИДУАЛНИ ИНТЕРВЮТА И КРЪГЛА МАСА

В рамките на проучването бяха проведени близо 15 индивидуални разговора с представители на НПО, държавни институции и журналисти. От тях 5 бяха под формата на интервюта. Освен това Центърът за приобщаващо образование организира кръгла маса за представяне и обсъждане на резултатите от кабинетното проучване и работата на терен. Дискусията даде възможност на участниците да постигнат съгласие относно основните препоръки за подобряване на системата за закрила на децата с цел превенция на детска порнография в България.

ПОСЕЩЕНИЯ ЗА ОБМЯНА НА ОПИТ

Повечето от вече описаните изследователски инструменти бяха използвани и за идентифициране на добри практики за превенция на детската порнография, почерпени от опита на организации от Източна Европа. Центърът за приобщаващо образование посети и проведе интервюта във Фондация „Ничии деца“ в Полша и в българската организация „Приложни изследвания и комуникации“. Целта на тези посещения беше да се идентифицират и опишат добри практики – проекти или други инициативи на властите или на граждански организации, които са доказали своята полза, ефективност и новаторство и които са подходящи за възпроизвеждане в Босна и Херцеговина и могат да служат за модел на бъдещи граждански инициативи в страната.

Друго посещение за обмяна на опит в Италия, организирано от Спасете децата – Норвегия, даде възможност за ценни наблюдения върху работата на полицията и възможностите за сътрудничество между нея, Интернет доставчиците и гражданското общество с цел усъвършенстване на системата за превенция и борба със злоупотребата и сексуалната експлоатация на деца в Интернет. То насочи изследването към идентифициране на ясни и възпроизводимы практики, които могат да бъдат приложени както в България, така и в Босна и Херцеговина.

В края на доклада е включена библиография, съдържаща всички публично достъпни източници, използвани в проучването.

ДЕФИНИЦИИ

Терминологията, свързана със сексуалната експлоатация на деца с комерсиална цел, и в частност употребата на термина „детска порнография“, е предмет на все по-разгорещени дебати. Дефинициите, използвани в законите и други нормативни актове, често не отразяват адекватно или изчерпателно естеството на подобни престъпни практики.

Настоящото проучване използва следните дефиниции:

ДЕТЕ

Лице на възраст под 18 години, в съответствие с Конвенцията на ООН за правата на детето и Закона за закрила на детето.

СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЯ НА ДЕЦА С КОМЕРСИАЛНА ЦЕЛ

Сексуалната експлоатация на деца с комерсиална цел (СЕДКЦ) включва престъпни практики, които потискат, унижават и застрашават физическия и психичен интегритет на децата. Трите основни и често взаимосвързани форми на СЕДКЦ са проституцията, порнографията и трафик на хора с цел сексуална експлоатация.

СЕДКЦ представлява фундаментално потъпкване на човешките и детските права. От ключово значение в случая е фактът, че това нарушение възниква под формата на търговска сделка – размяна, при която една или повече страни акумулират финансова изгода или друга печалба от сексуалната експлоатация на лице под 18-годишна възраст.³

СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЯ НА ДЕЦА В ИНТЕРНЕТ

Сексуалната експлоатация на деца в Интернет най-често се свързва с производството, събирането и разпространението на детска порнография. Понятието обаче включва и т. нар. „подмамване“ (*grooming*) – съблазняване на деца по Интернет за участие в сексуално-ориентирани дейности и излагане на деца против волята им на порнографско съдържание. Всеки вид експлоатация в Интернет води директно или индиректно до сексуален контакт между възрастния и детето и трябва да бъде адекватно адресиран в усилията за превенция и правораздаване.⁴

ДЕТСКА ПОРНОГРАФИЯ

Сексуалната експлоатация на деца и юноши посредством порнография все по-често се обозначава с термина „съдържание, изобразяващо злоупотреба с деца“.⁵ Целта на този термин е да се открие сериозността на проблема и да се подчертае, че порнографските материали с деца всъщност представляват престъпление. Терминът „детска порнография“ обаче е по-разпространен и освен това се употребява в нормативните и политическите документи. Ето защо той е използван и в настоящия текст.

Понятието „детска порнография“ включва материали, които визуално изобразяват дете или лице, което изглежда като дете, участващи в действия с недвусмислено сексуално естество или реалистични изображения, представящи дете, участващо в действия с недвусмислено сексуално естество. Детската порнография включва следните действия, предприети умишлено и в нарушение на закона с каквито и да било средства:

- производство на детска порнография с цел разпространение;
- предлагане или осигуряване на достъп до детска порнография;
- разпространение или излъчване на детска порнография;
- набавяне на детска порнография за лични цели или употреба от други лица;
- притежаване на детска порнография.

Настоящият документ използва тази дефиниция на детска порнография, която съответства и на разпоредбите на Член 9 от Конвенцията на Съвета на Европа за престъпления в кибернетичното пространство, както и с Рамковото решение на Съвета относно борбата срещу сексуалната експлоатация на деца и детската порнография. Дефиницията включва всяко изображение на дете (реално или симулирано) или на части от детското тяло, представени с каквито и да е средства (фотографии, комикси, видеоматериали, филми, съхранявани в компютърна система или върху носител на данни и пр.), участващи в действия с недвусмислено сексуално естество. Производството на детска порнография с цел разпространение, излъчването или разпространяването ѝ чрез компютърна мрежа, размножаването, вносът, износът, продажбата, предлагането или осигуряването на достъп до такива материали, снабдяване с детска порнография за лични цели или за нуждите на трети лица, както и притежаването на детска порнография дори и само за собствена употреба е престъпление.⁶

Няма общоприета и универсално прилагана дефиниция на детската порнография. Съществуващите дефиниции изглеждат сходни, но различните организации, държави и юрисдикции разбират проблема по различен начин. Това разминаване се отразява върху използваните подходи и ефективността на справянето с проблема. Но независимо от вариациите в определенията, детската порнография представлява фундаментално нарушение на детските права и изисква мерки за адресиране и превенция, защото включва сексуална злоупотреба и експлоатация. Детската порнография често е свързана с трафик на деца с цел сексуална експлоатация, детска проституция и секс туризъм.

Разликите в дефинициите и разбирането за детската порнография не са само въпрос на език и терминология, тъй като те влияят и върху правораздаването. Неясните и непълни дефиниции понякога ограничават прилагането на закона. Например в някои случаи обществото приема, че полицията няма законно основание да се намесва или да предприема действия срещу производителите на детска порнография, ако няма физическа сексуална злоупотреба или ако детето е дало съгласието си. Но според Конвенцията за правата на детето на ООН лице под 18-годишна възраст не може да даде пълно и информирано съгласие относно участието си в производството на материали с порнографско съдържание.

Детската порнография експлоатира и злоупотребява с децата по много начини. Те най-често са физически принуждавани, насилвани или подмамвани да участват в нея. Порнографски снимки с деца често се копират и съхраняват неограничено време в Интернет, разпространявайки се през системите за директен обмен на информация между потребители (*peer-to-peer*). По този начин жертвата става обект на злоупотреба при всяко последващо използване на материала с негово участие. Освен това децата страдат и от нежелано излагане на порнографско съдържание във виртуалното пространство. Това може да стане чрез спам или нежелани съобщения разпространявани по електронна поща или чрез комуникационни програми (*skype*, *ICQ* и пр.), но съдържанието може да бъде и целенасочено изпращано по различни Интернет канали от сексуални насилници, които търсят или подмамват потенциалните си жертви.

Независимо колко подробни или не са дефинициите на детска порнография, използвани в законодателството или политическите документи, те трябва да подчертават престъпния характер на деянието, защото то включва насилие и злоупотреба. Освен това дефинициите не трябва да се фокусират само върху децата като жертви, а да обхващат и извършителите и полагащото се за такова престъпление наказание.

Подмамване (GROOMING)

Подмамването на деца по Интернет с цел използването им за удовлетворяване на сексуалните нужди се случва посредством използването на различни канали, включително чат стаи, софтуер за моментни съобщения и електронна поща. То обикновено започва със запознанство в Интернет под фалшива идентичност, което цели да спечели доверието на детето посредством споделяне на интересите на набелязаната жертва. Следващата стъпка включва разговори със сексуален характер и често съдържа изпращане на порнография на жертвата. В редица случаи децата са подмамани да изпращат свои лични данни и голи снимки, или да участват в аудио или видео чат. Тези взаимоотношения много често водят до срещи в реалния свят, които се уговарят или чрез спечелване на доверието на детето, или чрез сплашване и изнудване. Опасността при такава среща е осъществяването на директен сексуален акт между насилника и жертвата.

Педофилия

Широко разпространената представа за педофилите като маргинална група насилници, които търсят секс с деца, отклонява вниманието от факта, че поведението и начинът на живот на тези хора често са съвсем обичайни и социално приемливи, което понякога пречи на обществото да разбере колко сериозно е извършеното от тях престъпление. Въпреки че педофилията сама по себе си обикновено не се разглежда като криминално деяние, тя често е свързана с престъпления срещу деца, които включват сексуална експлоатация в Интернет.

Връзката между педофилите и детската порнография се простира от използването на деца за нейното производство (за индивидуална употреба или за широко разпространение с комерсиална или нетърговска цел) до употребата на подобни материали като част от процеса на подмамване на деца с цел осъществяване на сексуален контакт по манипулативен или насилствен начин.⁷ Споделянето на материали, съдържащи детска порнография е основна дейност в мрежите на педофилите. Съществуването и участието в такива мрежи не само стимулира произвеждането и разпространяването на детска порнография за лична употреба или с цел печалба, но и помага на педофилите да рационализират и нормализират своето поведение и сексуални предпочитания.

Важно е обаче да се подчертае, че детската порнография не се произвежда и консумира само от педофили. Нарасналото търсене, стимулирано от технологичния напредък опосредствал глобалното разпространение на детска порнография по Интернет, и относително лесният, евтин и анонимен достъп до подобни материали, който глобалната мрежа осигурява, мотивират безскрупулни предприемачи да реализират огромни печалби, разработвайки този пазар.

Хората, които свалят от Интернет, съхраняват, разменят и разглеждат с цел постигане на сексуално задоволяване материали, представящи злоупотреба с деца, също са насилници, независимо дали произвеждат порнография и дали се стремят към реален сексуален контакт с деца в резултат от сексуалната стимулация при използването на детска порнография. По същия начин лица, които принуждава деца да участват в изработването на детска порнография и които произвеждат, осигуряват и разпространяват реални или симулативни материали, също са

насилници. Дори ако тези хора не използват детска порнография за собствено сексуално задоволяване, те печелят от нея и техните действия могат да стимулират реална сексуална злоупотреба с деца. Друго следствие от широкото разпространение в Интернет на материали, представящи злоупотреба с деца, е улесненият достъп до подобно съдържание. Този лесен достъп има ключова роля за насърчаване на интереса към детската порнография сред хора, които иначе не биха се интересували от секс с деца. Той подхранва сексуалните фантазии, включващи деца, и се счита за важен фактор в подкрепа на педофилския тип поведение.⁸ Нещо повече, относително лесният достъп до материали, представящи злоупотреба с деца, „нормализира“ детската порнография, превръщайки я в известен смисъл в приемлив проблем, на който не се обръща сериозно внимание в някои държави.

ДОБРА ПРАКТИКА

Всяка дейност, процес, стратегия или техника, използвана в проект или програма, които успешно противодействат на детската порнография и може да бъдат възпроизведени при сходни условия. Добрата практика се характеризира с:

- успешни резултати, оценени по няколко показателя чрез използване на надеждни източници;
- ефективен процес, демонстриращ способността за устойчив успех, а не еднократно постижение, продукт на щастлива случайност;
- полезно и ясно описание, което дава възможност за рационална преценка, възпроизвеждане на мерките в друг контекст и иновации в практиката.

ПРЕВЕНЦИЯ НА ДЕТСКА ПОРНОГРАФИЯ В БЪЛГАРИЯ – ПРЕГЛЕД НА СИТУАЦИЯТА

ИНТЕРНЕТ И ЕКСПЛОАТАЦИЯТА НА ДЕЦА

Детската порнография съществува отпреди създаването и експанзията на Интернет в началото на 90-те години на XX век. Тази форма на злоупотреба и експлоатация на деца се развива от подмолно и ограничено разпространение на снимки сред малобройни местни групи до понякога свободно достъпни изображения и видео материали в Интернет страници и чат стаи по целия свят.

Разпространението на проблема със сексуалната експлоатация на деца в Интернет се отчита не само от правораздавателните органи в цял свят и от организации, които работят срещу престъпления от подобен характер. Въпросите, касаещи закрилата на детето, вече са обект на засилено внимание и по време на Световната среща на високо равнище за информационно общество на ООН, както и на срещите на Форума за управление на Интернет (ФУИ), които до скоро се фокусираха предимно върху технологиите, телекомуникациите и сигурността. Срещата на ФУИ, проведена в Бразилия в края на 2007 г., включваше специална сесия за обсъждане на злоупотребата с деца чрез ИКТ.⁹ Нарастващото желание на заинтересованите страни да подкрепят мерки за повишаване на безопасността на децата в контекста на ИКТ (например чрез въвличане на Интернет доставчиците в действия за превенция и адресиране на сексуалната експлоатация на деца; чрез обсъждане и приемане на мерки за защита свободата на словото, без това да възпрепятства закрилата на децата от детска порнография и други престъпления срещу техните права; чрез организиране на повече публични и образователни кампании за безопасна употреба на ИКТ и т. н.) подчертава значимостта на тези проблеми. Това води до официалното включване във ФУИ на коалиция за детска безопасност.

В Европа превенцията на сексуалната експлоатация на деца е приоритет от много години. Програма „Безопасен Интернет“ на ЕС стартира през 1999 г., популяризирайки безопасното използване на Интернет технологиите от децата и борейки се с незаконното и вредно съдържание, особено материали, представящи злоупотреба с деца. В края на 2008 г. Съветът на министрите прие новата програма „Безопасен Интернет“ на стойност 55 милиона евро (за периода 2009 – 2013 г.), предложена от Европейската комисия с цел закрила на децата в една все по-сложна Интернет среда и овластяването им за безопасно използване на Интернет ресурси като социални мрежи, блогове и комуникационни програми (skype, ICQ и пр.).¹⁰

Интернет вече е глобално средство за общуване и е успял да преодолее традиционните ограничения в комуникацията и да осигури достъпност и мобилност на информацията от цял свят за всеки, който има достъп до компютър, по всяко време и навсякъде. Новите ИКТ, разпространението и достъпът до Интернет и относителната анонимност, възможна в мрежата, както и ниската цена на хардуера и телекомуникациите улесняват лица, които проявяват сексуален интерес към деца, да заснемат такива злоупотреби, да свалят файлове или да споделят визуални материали в мрежата. Напредъкът на видео и Интернет технологиите (високоскоростни връзки, цифрови камери и т. н.) осигурява по-добри условия за производство и разпространение на детска порнография под формата на онлайн видео, сеанси с Интернет камери и дори виртуална

сексуална злоупотреба. Всички тези технически достижения спомагат за драматичното увеличаване на броя на престъпленията, свързани със сексуална експлоатация по Интернет и особено с разпространение на детска порнография през последните две десетилетия.

КАКВИ СА ОПАСНОСТИТЕ ЗА ДЕЦАТА В ИНТЕРНЕТ?

Злоупотребата с деца и младежи във виртуалното пространство посредством новите технологии включва:

1. Използване на деца за производство на порнографски материали;
2. Разпространение и употребата на материали, представящи сексуална злоупотреба с деца;
3. Излагане на достъп до материали със сексуален подтекст или съдържащи сексуална злоупотреба, които могат да причинят психична травма или да имат други вредни последици за детето;
4. Подмамване – процес на манипулиране на дете по Интернет (който често включва изпращане на порнографски материали) с цел спечелване на неговото доверие и въвлечане в реална ситуация, която може да включва физическо насилие или злоупотреба.

ПОРНОГРАФИЯ

Сексуалната експлоатация на деца в Интернет най-често се свързва с производството, събирането и разпространяването на детска порнография. Тези действия обаче са взаимосвързани и децата могат да станат обект на злоупотреба в Интернет по повече от един начин. Възможно е да попаднат на незаконно или вредно съдържание, с което обикновено не са готови да се справят. Това включва недоброволно и целенасочено излагане на децата на порнографски материали с деца и възрастни. Показването на порнография понякога не се разглежда като сериозен проблем, но то може да има вредни последици за детската психика. Освен това недоброволното излагане на децата на порнографско съдържание може да бъде използвано от сексуалните насилници в процеса на търсене или подмамване на потенциалните жертви.

ЧАТ СТАИ И СИСТЕМИ ЗА МОМЕНТНИ СЪОБЩЕНИЯ

Виртуалното пространство е нова социална среда. То осигурява нови виртуални „места за срещи“, които са изключително популярни сред децата и младите хора. Децата са особено уязвима потребителска група, защото много често те не си дават сметка или не са подготвени да се справят с всички съществуващи опасности. Публичните чат стаи и системите за моментни съобщения се използват от педофили, които, представяйки се за деца, търсят истински деца, с които да започнат разговор и да установят по-трайни взаимоотношения. Подмамването или съблазняването на деца по Интернет с цел използването им за удовлетворяване на сексуалните нужди се използват различни технологии, включително чат стаи, софтуер за моментни съобщения и електронна поща. То обикновено започва с виртуална среща, при която извършителят се крие под фалшива идентичност и се стреми да спечели доверието на детето, споделяйки неговите интереси. Извършителят обикновено се опитва да убеди детето да се уединят в отделна чат стая,

където да продължат общуването. Следващата стъпка включва разговори със сексуален характер и изпращане на порнография на жертвата. Извършителят често моли или подмамва детето да му изпрати свои лични данни или голи снимки, или да участва в аудио и видео чат. Много често тези взаимоотношения водят до срещи в реалния свят, уговорени чрез спечелване на доверието на детето или чрез заплахи и изнудване. Такива срещи крият опасност от реална сексуална злоупотреба.

ВРЪЗКА МЕЖДУ ИНТЕРНЕТ И ЗЛОУПОТРЕБАТА С ДЕЦА В РЕАЛНИЯ СВЯТ

Хората понякога се затрудняват да разберат как разглеждането на порнография и снимки с голи деца или разговорите и срещите с непознати в Интернет могат да доведат до сериозно престъпление. Всъщност връзката между случващото се във виртуалното пространство и реалния свят е много ясна. Децата, които са снимани голи, винаги са жертви на сексуална злоупотреба в реалния свят. Излагането на материали, представящи злоупотреба с деца или с порнографско съдържание, както и на материали, които, макар и законни, не са подходящи за детската възраст, прави децата по-уязвими спрямо недобросъвестни сексуални посегателства от страна на възрастни, тъй като притъпява тяхната чувствителност и им внушава, че производството и използването на порнографски материали е нещо нормално.¹¹ Педофилите често използват порнографски материали в процеса на подмамване (grooming). Много често хората, които публикуват вредни и/или незаконни материали като детска порнография, търсят и контакт с деца по Интернет с незаконни или непристойни цели. Освен това децата може да влязат в пряк контакт с насилниците, тъй като често взаимоотношенията с тях водят до реални срещи и физическа сексуална злоупотреба.

ДАВАМЕ ЛИ СИ СМЕТКА ЗА ТЕЗИ ОПАСНОСТИ?

С разрастването на педофилската мрежа по целия свят, разпространението на детска порнография добива грандиозни измерения. Все по-големият брой разкрити случаи на педофилски мрежи и канали показва колко сложен и сериозен е станал проблемът с детската порнография.

Тези процеси не подминават и България. За нарастването на заплахата от експанзия на сексуалната експлоатация на деца в Интернет свидетелства създаването на специализиран сектор „Компютърни престъпления“ към Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“ (понастоящем дирекция „Противодействие на организираната и тежката престъпност“) в Министерството на вътрешните работи. Нейната задача е да се занимава с подобни проблеми. Значително се е увеличило и вниманието, което медиите отделят на детската порнография и педофилията както в страната, така и по целия свят.¹² Но въпреки този засилен интерес мащабите на проблема в България все още не са известни.

Трудно е да се определи разпространението на Интернет, тъй като глобалната мрежа се разраства ежедневно и няма надежден и ефективен начин да се провери всичката налична информация. Някои изследвания твърдят, че във виртуалното пространство се съхраняват над един милион снимки на десетки хиляди деца, жертва на сексуална злоупотреба и експлоатация.¹³ Последният годишен доклад на фондация „Интернет Уоч“ за 2008 г. разкрива спад от близо 10% на броя на Интернет сайтовете с материали, представящи сексуална злоупотреба с деца.¹⁴ В доклада се подчертава, че 74% от сайтовете с подобно съдържание, издирени от фондацията, са

комерсиално ориентирани и се занимават с продажба на непристойни детски снимки. Производството и разпространението на визуални материали, представлящи злоупотреба с деца, е голям бизнес, чиито годишен оборот се оценява на милиарди долари. Данните показват, че 55% от тези материали се произвеждат в Съединените щати, а 23% – в Русия. САЩ и Русия са и основните държави, в които се хостват такива сайтове.¹⁵

По данни на сектор „Компютърни престъпления“ в края на 2008 г. точките за достъп до Интернет в България са най-малко 800 000. Заедно с нарастващото използване на Интернет, отделът регистрира и устойчив ръст на броя на виртуалните престъпления срещу деца. Повечето от тях включват обмяна на порнографски материали посредством P2P технологии (торенти, eMule, Skype и др.), както и виртуален тормоз чрез онлайн комуникация.¹⁶

Не бе намерена подробна и надеждна статистика или проучвания, засягащи мащаба на проблема в България. Но разпространението на детска порнография в българското Интернет пространство е факт. Повечето от материалите в такива сайтове са произведени в чужбина. Авторите на доклада изследваха няколко публично достъпни източника, които дават статистическа информация.

Според информация от сектор „Компютърни престъпления“ България не е сред основните производители на детска порнография. В страната има случаи на производство на снимки, но няма данни за тяхното по-широко разпространение в Интернет. Въпреки че съхраняването на детска порнография на български Интернет сайтове е ограничено и повечето порнографски материали се произвеждат в чужбина, има данни за използването на български деца. До 2003 г. няма дела срещу сайтове с детска порнография, но само през 2005 г. са заведени 14 такива.¹⁷ Медиите отразяват няколко случая на педофилия, включващи производство на детска порнография, най-известният от които е свързан с ареста на 35-годишен австралиеца в края на 2008 г. Той е обвинен в сексуална злоупотреба с четири момчета и в използването на децата за производство на порнографски снимки и видео.¹⁸

През 2007 г. са въведени промени в Наказателния кодекс, инкриминиращи компютърните престъпления и разпространяването на детска порнография (чл. 155а и чл. 159) като опит да се повиши ефективността на борбата срещу сексуалната злоупотреба с деца в Интернет. Освен това основните доставчици на безплатен хостинг постигат споразумение да информират своевременно Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“ (понастоящем дирекция „Противодействие на организираната и тежката престъпност“) в Министерството на вътрешните работи за сайтове, съдържащи незаконни материали.¹⁹

Официалната статистика за престъпността в Статистическия бюлетин на Министерството на вътрешните работи дава информация за общия брой на регистрираните криминални престъпления и приключените случаи, свързани с порнография и използване на Интернет за сексуална злоупотреба, но не предоставя разделени по категории данни за броя на престъпленията срещу деца и малолетни / непълнолетни.²⁰

Статистика на Министерство на правосъдието²¹ за броя обвиняеми и осъдени лица по глави и членове от Наказателния кодекс и изхода на делата показва, че през 2004 г. е имало общо две обвиняеми лица по алинеи на член 159 от НК, отнасящи се за действия, свързани с порнографски материали, включващи малолетни и непълнолетни. От тях едното лице е било осъдено условно с лишаване от свобода до 6 месеца, а другото е било глобено. През 2006 г. е имало две обвиняеми лица по същия член. Едното е било осъдено условно с лишаване от свобода от 6 до 12 месеца, а другото е осъдено ефективно с лишаване от свобода от 1 до 3 години. В наличните статистически

таблици за 2002, 2003, 2005 и първата половина на 2007 г. няма данни за обвиняеми и осъдени лица по алинеи на член 159 от НК, отнасящи се за действия, свързани с порнографски материали, включващи малолетни и непълнолетни лица. В годишния Доклад на прокуратурата на Република България за 2007 г., изготвен от Главна прокуратура, няма информация за престъпления срещу деца и непълнолетни, свързани с порнография.²²

Данните за престъпления срещу деца и непълнолетни, публично достъпни на сайта на Националния статистически институт, показват, че за периода 2006 – 2008 г. са регистрирани общо 13 случая, включващи детска порнография (3 случая на година през 2006 и 2007 г. и 7 случая през 2008 г.).²³ Тази статистика се основава на информация, предоставена от местните Комисии за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните.

Видно е, че официалните данни за престъпността най-вероятно не отразяват реалния мащаб на проблема поради липса на централизирана система за регистриране на подобен тип престъпления, която да действа във и между правораздавателните органи.

Друг източник на информация, използван при опита да се изследва обхвата на проблема, както и постиженията и пропуските на системата за превенция на сексуалната експлоатация на деца в Интернет, са годишните отчети за работата на българската Гореща линия за борба с вредното с незаконно съдържание в българското Интернет пространство, създадена през май 2006 г. и достъпна на адрес <http://web112.net>.²⁴

През 2006 г. операторите на Горещата линия получават общо 75 и предприемат действия по 67 реални сигнала. От тях 15 (или 25%) са пренасочени към българските правораздавателни органи или към партньорски горещи линии в Кипър и САЩ. Операторите предприемат мерки по общо 7 сигнала за Интернет сайтове, съдържащи детска порнография (1 в България, 1 в Кипър и 5 в САЩ). След като е предупредена от Горещата линия, организация, стопанисваща младежки форум, премахва порнографски аватар на потребител. През 2007 г. Горещата линия получава 356 сигнала, 191 от които са за незаконно или неподходящо за деца съдържание. Операторите предприемат действия по 128 валидни сигнала. От тях 28 се отнасят за сайтове с детска порнография и снимки с голи деца. Два сигнала засягат подозрителни опити за установяване на контакт с малолетни/ непълнолетни по Интернет. Общо 16 сигнала са препратени към правораздавателните органи, а 8 – към партньорски горещи линии. През 2008 г. Горещата линия получава 565 сигнала, от които 157 са за незаконно или неподходящо за деца съдържание на Интернет сайтове, хоствани както в България (25 сайта), така и в чужбина. След проверка на валидността на сигналите, операторите регистрират и предприемат действия по 135 сигнала. От тях 17 са препратени към българските правораздавателни органи, а 4 – към партньорски горещи линии. Пет хостинг фирми и 16 собственици на сайтове са предупредени да премахнат незаконно или вредно съдържание от Интернет.

След проверка на валидността на сигналите Горещата линия регистрира следните резултати:

Съдържание на сайта	2006	2007	2008
Детска порнография	6	28	15
Снимки и изображения на голи деца		1	1
Порнография с възрастни		8	6
Порнография с възрастни, лесно достъпна за деца			3
Груба порнография с възрастни		1	
Материали, подканящи към расизъм и ксенофобия	1	2	1

Материали, подканящи към злоупотреба с наркотици		1	
Насилие			13
Сигнали за подмамване (<i>grooming</i>)			4
Сигнали за трафик на деца			1
Български сайтове, подканящи жени към проституция	5		
Български сайтове, подканящи момичета към проституция	1		

Потребителската статистика на сайта <http://web112.net> показва, че през първия месец от своето функциониране Горещата линия за безопасен Интернет е посетена 473 пъти. За последните 12 месеца (юни 2008 – май 2009 г.) броят на посещенията на месец варира от 5 000 до 9 000.²⁵

Въпреки че сами по себе си тези данни не дават ясна представа за мащаба на проблема със сексуалната експлоатация на деца в българското Интернет пространство, те показват, че опасностите в Интернет са реални и свидетелстват за постепенното повишаване на съзнанието за вредните странични ефекти от технологиите за виртуална комуникация. Но до каква степен нашето общество и нашите деца осъзнават тези опасности?

БЪЛГАРСКИТЕ ДЕЦА И ИНТЕРНЕТ

Според последни международни статистически данни 32,6% от населението на България ползва Интернет.²⁶ Основната част от Интернет потребителите са на възраст между 15 и 29 г., като 80% от учениците в средното училище ползват Интернет.²⁷ Множество изследвания както на ниво ЕС, така и в страната показват, че голяма част от българските деца и младежи използват Интернет ежедневно, но все още не осъзнават в достатъчна степен или не разпознават опасностите, свързани с това.

Националният център за изследване на общественото мнение провежда две последователни проучвания през 2006 и 2009 г., които са част от две национални кампании – „Детето в мрежата“ и „Ти избираш“²⁸ Две изследвания на Евробарометър потвърждават изводите от тези национални проучвания.²⁹ Проучванията, проведени от НЦИОМ сред 800 деца на възраст 12 – 18 г., родители, учители, Интернет доставчици и управители на Интернет клубове изследват знанията и нагласите към безопасността на децата в Интернет. Сравнителният анализ на резултатите от тези две проучвания показва, че няма значима промяна в нагласите и поведението на младите хора. 91% от респондентите използват Интернет ежедневно. Децата използват Интернет предимно вкъщи. През последните три години броят на децата, които ползват компютър вкъщи, се е увеличил от 60% на 77%, а броят на онези, които ползват Интернет у дома, е нараснал от 55% на 93%. Най-често използваните Интернет приложения са за сваляне на съдържание и комуникационни програми. 98% от децата използват Интернет предимно за виртуално общуване чрез чат стаи, моментни съобщения или електронна поща (83% през 2006 г.). Това се потвърждава не само от децата, но и от родителите и Интернет доставчиците.

Децата използват най-активно Интернет между 5 часа следобед и полунощ, което показва слаб контрол от страна на родителите. Те често попадат на потенциално шокиращи материали с порнографско съдържание (58%), покани за виртуален секс (26%) или реални срещи (51%).

Около половината от изследваните лица споделят, че са чували или са участвали в установяването на потенциално опасни контакти по Интернет. Тормозът в мрежата обикновено включва молби към децата да изпратят свои снимки (в 88% от случаите), опити за уговаряне на реални срещи (76%), искания за споделяне на лични данни и информация за контакти (74%), въвличане в разговори за секс (68%) или изпращане на порнографски материали (38%).

Процентът на отделните нарушения спрямо всички случаи на тормоз е същият или по-висок в сравнение с резултатите от проучването през 2006 г. В повечето случаи не се подават сигнали за материали, представящи злоупотреба или неприлични предложения. Този факт може да се обясни с нагласата, че това са изолирани инциденти и не представляват реална опасност. Цифрите показват не само мащаба и степента на използване на Интернет, но свидетелстват и за факта, че на повечето деца не се поставят никакви ограничения при ползването на мрежата.

Почти 93% от респондентите на националното проучване от 2009 г. твърдят, че осъзнават рисковете в Интернет, а 86,6% са запознати с препоръките за безопасно използване на мрежата (сравнени съответно с 52% и 42% през 2006 г.). Въпреки това, участниците в проучването споделят, че през последната година всеки от тях се е запознал по Интернет средно с 53-ма души. Когато срещат някой в Интернет, 58% от децата разкриват истинското си име, а 73% изпращат свои снимки или видео. Около половината от респондентите твърдят, че са чували или са участвали в подобни потенциално опасни онлайн контакти, а 15% от случаите завършват с реални срещи. Около 15% от респондентите и в двете проучвания си дават сметка за опасностите, свързани със споделянето на лични данни, контактите по Интернет, участието в производство на порнографски материали или разглеждането на подобно съдържание, разговорите с явно сексуално съдържание и педофилите. Независимо от това 19% от децата са ходили сами на среща с човек, с когото са се запознали по Интернет, а 32% са участвали в такива срещи, придружени от приятели, съученици или братя и сестри. Трябва да се отбележи, че в сравнение с 2006 г. процентът на децата, които отиват сами на такива срещи, е намалял от 27% на 19%, а делът на онези, които не приемат покани за реални срещи, е нараснал от 33% на 49%.

Проучване на Евробарометър на знанията за правата на детето, степента на гарантиране на тези права и действията, които трябва приоритетно да бъдат предприети за реализирането им на национално и европейско ниво също показва, че българските деца изостават спрямо своите връстници в други страни-членки по степен на осъзнаване на опасностите от сексуална злоупотреба и експлоатация на децата (включително и в Интернет). 38% от респондентите в страните-членки считат, че сексуалната експлоатация на деца е основният проблем, който трябва да се адресира на национално ниво. За сравнение, въпреки че 30% от респондентите в България разпознават насилието срещу деца като основен проблем, само 21% считат, че сексуалната експлоатация на деца трябва да бъде адресирана като приоритет на национално ниво. Трябва да се отбележи, че голям процент от респондентите (88%) посочват осигуряването на информация (например чрез информационни кампании или изграждане на Интернет сайтове) за приоритетна мярка на европейско ниво, чрез която да се популяризират и защитят правата на детето. В това отношение България се нарежда на шесто място с 94% сред страните, приоритизирали тази мярка.

РОДИТЕЛИТЕ

Две проучвания на Националния център за изследване на общественото мнение и едно експресно проучване на Евробарометър, проведено през 2008 г., показват, че, подобно на децата, българските родители също не са подготвени да разпознават или да се справят с потенциалните рискове за своите деца в Интернет.³⁰ Повечето от тях не възприемат използването на Интернет като потенциално опасно, защото се прави от компютър вкъщи, което автоматично се припознава като осигуряващо известна сигурност. Що се отнася до стратегиите за родителски контрол върху използването на Интернет, три четвърти от родителите в ЕС заявяват, че винаги или много често разговарят със своя син или дъщеря за нещата, които правят в мрежата. За сравнение само 22%

от българските родители разговарят редовно с децата си на тази тема, а 17% никога не са обсъждали подобни въпроси. Родителите в България нямат навика редовно да наблюдават какво правят децата им в Интернет (например като седят с тях пред компютъра) и да проверяват какви страници са посещавали (например преглеждането на файловете с история се практикува редовно само от 17%, а 36% никога не са го правили). Родителите в почти всички страни-членки нямат практика редовно да проверяват дали детето им има профил в сайт за запознанства (средната стойност е 30%, а за България – 45%).

Загрижеността и познанията на българските родители за рисковете в Интернет все още не са задоволителни. Най-голямата опасност според тях (43%) е детето им да види материали с явно сексуално съдържание или насилие в Интернет (25% са силно загрижени за това). По отношение на опасните контакти, родителите са най-притеснени, че детето им може да стане жертва на подмамване в мрежата (45%). Когато става въпрос за осигуряване на подкрепа, в 61% от случаите децата са склонни да търсят родителите си за помощ за технически проблеми като защита от вируси. В същото време само малка част от респондентите (едва 3%) споделят, че детето им ги е молило за помощ с проблеми, свързани с установяване на контакти от непознати или попадане на материали с явно сексуално или насилствено съдържание в Интернет. В отговор на въпроса как ще сигнализират за незаконно или вредно съдържание в Интернет, родителите във всички страни-членки на ЕС най-често споменават полицията – 71% от българските респонденти дават такъв отговор. 48% пък заявяват, че ще подадат сигнал за подобни материали чрез създадената специално за целта Гореща линия за безопасен Интернет <http://web112.net>.

Въпреки че си дават сметка за възможните опасности в мрежата, българските родители не търсят активно решения за предпазване от подобни рискове. Половината родители от цяла Европа, взели участие в проучването на Евробарометър през 2008 г., споделят, че са инсталирали софтуер за филтриране на Интернет съдържанието на компютъра, използван от детето им въкъщи. Софтуерът за проследяване не е толкова популярен, но все пак се използва от почти 4 на всеки 10 родители (37%). За сравнение само 5% от българските родители използват подобни софтуерни продукти, а почти 80% от децата, участвали в проучването на НЦИОМ през 2009 г., споделят, че на компютъра, който използват въкъщи, няма инсталиран софтуер за филтриране или проследяване на съдържанието. Основните причини българските родители да не използват такъв софтуер са, че те просто не виждат необходимост да го правят, тъй като вярват на децата си (55%), а 20% не знаят откъде да намерят и как да използват подобни програми.

По отношение на предложените мерки или действия за повишаване на безопасността в мрежата и нейното ефективно използване от децата, голяма част от българските родители споделят мнението, че за целта са необходими повече кампании за повишаване на общественото съзнание за рисковете в Интернет (82%) или осигуряване на повече информация за родителите относно сайтовете, посещавани от техните деца. Българските родители най-често са на мнение, че осигуряването на повече и по-качествено преподаване и съвети в училищата за поведението в мрежата ще доведе до по-безопасно и ефективно използване на Интернет от децата (88%). Обученията, организирани за родителите от НПО, държавата или местните власти, се считат за най-малко ефективната мярка (70%). 81% посочват, че е много важно да има по-стриктна регулация на фирмите, изработващи и поддържащи Интернет сайтове, а 68% са на мнение, че подобряването на достъпността или функциите на софтуера за мониториране и филтриране на съдържанието ще допринесе за по-безопасна и ефективна употреба на Интернет от децата.

Резултатите от проучването, проведено на ниво ЕС и в отделните държави, показват, че въпреки общата осведоменост за опасностите, свързани с използването на мрежата, както децата, така и

възрастните все още възприемат Интернет рисковете като потенциални, а не реални заплахи. И двете групи признават, че се нуждаят от подкрепа за повишаване на безопасността в Интернет и ефективното му използване от децата. Решенията и помощта обаче се търсят извън семейството – например чрез приятели, образователната система, фирмите за ИКТ, неправителствените организации и държавните институции, преди всичко правораздавателните органи. Това не означава, че младите хора и техните родители бягат от отговорността си да осигурят безопасен Интернет за децата. То отразява определени тенденции в българското общество.

БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО И ЕКСПЛОАТАЦИЯТА НА ДЕЦАТА В ИНТЕРНЕТ

Не бе открито изследване, анализиращо обществените нагласи и разбирането на проблема със сексуалната експлоатация и злоупотреба с деца в българското Интернет пространство. Основната цел на включените в настоящото проучване представителен анализ на начините, по които медиите отразяват темата детска порнография и злоупотреба с деца, е да идентифицира тенденциите и нагласите към проблема и да посочи съществуващи пропуски в обществената реакция към сексуалната експлоатация на деца в Интернет и в частност към детската порнография.³¹

Медийният анализ показва, че българското общество си дава ясна сметка за ролята на Интернет в разпространението на детската порнография и злоупотребата с деца. Обществото декларира позицията си, че педофилията, детската порнография и сексуалната злоупотреба са сериозни и срамни престъпления. Но въпреки че медиите винаги отразяват инициативите за повишаване на общественото съзнание, както и местните и национални акции на полицията за разбиване на педофилски мрежи, рисковете за българските деца в Интернет все още не са приоритетен проблем. Повечето публикации и доклади са резултат от инициативи на правораздавателните органи или гражданското общество. Темата не се разглежда като част от проблемите, свързани със закрилата на детето в България. Медиите проявяват голям интерес към популяризирането на съществуващата Гореща линия за безопасен Интернет <http://web112.net> и българския Национален център за безопасен Интернет <http://www.safenet.bg> или на безплатната и лесна за употреба програма *Child Defender* (достъпна на <http://www.childdef.com>)³² – софтуерен продукт, за филтриране на съдържание, създаден специално за нуждите на българските родители.

Използването на Интернет от педофили за сексуална експлоатация на деца в България се възприема като изключение, а не като често срещано явление и в повечето случаи се свързва със злоупотреба с деца от ромски произход. Повечето анализирани материали отразяват спорадичното производство и разпространение на детска порнография и сексуална злоупотреба с деца, но опасностите от установяването на контакти с непознати в мрежата и подмамването (grooming) все още не получават широка гласност и не са обект на публични дискусии. Общата нагласа е, че сексуалната експлоатация и злоупотреба в Интернет е разпространена в други европейски държави, но не и в България. Една от причините за това разбиране е, че все още няма публично разгласен случай на злоупотреба с дете в резултат от подмамване в мрежата. Въпросната нагласа вероятно се подкрепя и от твърденията на правораздавателните органи, че престъпленията срещу деца, свързани с използването на Интернет, все още не са много на брой, и че повечето полицейски акции срещу такива престъпления са успешни. Подценяването на проблема със сексуалната експлоатация и злоупотреба с деца в българското Интернет пространство е свързано и с недостига на информация за профила на педофилите и консуматорите на детска порнография. Редица материали описват профилите на жертвите и последствията от злоупотребата, но има очевидна липса на информация за насилниците на деца в

Интернет, както и за методите и стратегиите за предпазване на децата от подобен тип посегателства.

Въпреки че медиите често публикуват материали за безопасността в Интернет, те обикновено категорично се противопоставят на предложенията за въвеждане на по-строга регулация на фирмите, изработващи и поддържащи Интернет сайтове. Това се възприема като скрит опит за злоупотреба с буквата на закона. По отношение на ограниченията медиите обикновено са по-загрижени за защитата на личните данни и се притесняват повече от цензурата, отколкото от увеличаването на вредното или незаконното съдържание (като публично достъпните материали с детска порнография). Въпреки че медийните публикации образуват обществеността, че Интернет е основен инструмент за установяването и функционирането на педофилски мрежи, те рядко споменават за съществуването или ползите от софтуерни програми за филтриране и проследяване на съдържанието. В резултат от това се налага впечатлението, че хората възприемат свободата на словото и неограниченото използване на Интернет като по-важни от осигуряването на безопасност за децата в мрежата.

МЕРКИ ЗА СПРАВЯНЕ С ПРОБЛЕМА

Страните-членки на ЕС са задължени да защитават, зачитат и популяризират правата на детето по силата на международните и европейски споразумения и в частност по силата на Конвенцията за правата на детето на ООН и Факултативния протокол към Конвенцията за правата на детето относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография.³³ Други важни документи, обвързващи България, са Рамковото решение 2004/68/ПВР на Европейския съвет относно борбата срещу сексуалната експлоатация на деца и детската порнография, Конвенцията за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие на Съвета на Европа от 2007 г., която все още не е ратифицирана от България, и Конвенцията на Съвета на Европа за престъпления в кибернетичното пространство, ратифицирана през 2005 г.³⁴

След съобщението „Към стратегия за правата на детето“ на Европейската комисия от 2006 г., през 2007 г. Комисията възлага на Агенцията за основните права (АОП) на ЕС да разработи индикатори за измерване спазването, защитата, зачитането и популяризирането на детските права в ЕС. Приетите впоследствие индикатори са описани в доклада на АОП „Разработване на индикатори за защита и популяризиране на правата на детето в Европейския съюз“.³⁵ Документът и планираните действия целят справяне с икономическата и сексуална експлоатация на деца. Той обособява отделна група индикатори за „Сексуална и икономическа експлоатация на деца“, които обхващат следните основни категории мерки: **превенция, защита, преследване на извършителите и идентифициране на жертвите** на сексуална експлоатация и злоупотреба. Важно е да се подчертае, че тези индикатори трябва да се разглеждат като отправна точка, която изисква непрекъснато актуализиране и разширяване на обхвата. Заедно с това те осигуряват и полезна рамка за оценка на въздействието на съществуващото законодателство и политики в сферата на сексуалната експлоатация и злоупотреба с деца в Интернет. Анализът на ситуацията, представен по-долу, включва и още няколко важни мерки като **координация, сътрудничество и участие на децата**.³⁶

Въпреки че сексуалната експлоатация в Интернет все още не се възприема като основен проблем в областта на закрила на детето в България, през последните пет години са осъществени няколко

инициативи, адресиращи тези нови форми на престъпност. Те включват информационни кампании за безопасно използване на Интернет, насочени към деца и родители, приемане на подходящо законодателство, обособяване на отдел в полицията, който се занимава с престъпления в Интернет, създаване на Обществен съвет за борба с незаконно и вредно съдържание в българското Интернет пространство, функциониране на Гореща линия за подаване на сигнали за детска порнография и други неподходящи за деца материали в мрежата, както и създаване на редица сайтове, предоставящи информация за безопасно използване на Интернет, съвети, материали и безплатен софтуер за филтриране. С малки изключения всички тези инициативи, осъществени по проекти на различни международни, национални и местни НПО за повишаване на общественото съзнание и обучение, страдат от липса на устойчивост, последователност, координация и активно въвличане на държавните и общински власти, необходимо за осигуряване на дълготраен и осезаем ефект в борбата срещу сексуалната експлоатация и злоупотреба с деца в Интернет.

Всяка от идентифицираните инициативи спада към някоя от посочените по-долу общи категории мерки, съответстващи на различните етапи от процеса на закрила на детето във виртуалната среда.

ПРЕВЕНЦИЯ

Усилията за превенция се фокусират предимно върху организирането на кампании за повишаване на общественото съзнание. Първата подобна мащабна кампания, „Детето в мрежата“, е осъществена през 2006 г. от фондация „Партньори – България“ в сътрудничество с ДАЗД, Британското посолство в България и Маккан Ериксон.³⁷ Кампанията „Ти избираш“ от 2009 г. е част от европейската кампания за безопасен Интернет „Нека имам контрол“, иницирана от двама български евродепутати и осъществявана в партньорство с българския Национален център за безопасен Интернет, ДАЗД и Партньори – България. Дейностите от кампанията включват проучвания, публични събития, излъчване на видео клипове и разпространяване на печатни материали. В Интернет, на сайта на Центъра за безопасен Интернет <http://safenet.bg> и на сайта на проекта „Деца в мрежата“ <http://safeweb.partnersbg.org> са качени множество полезни и лесно достъпни материали за деца, родители и учители.

Много интересен пример за публично-частно партньорство са ежегодните кампании за повишаване на общественото съзнание „Децата безопасно в Интернет“, организирани от 2006 г. от Майкрософт България и най-големия български детски Интернет портал Az-deteto.com, в сътрудничество с други фирми, държавни институции, Обществения съвет за борба с незаконното и вредно съдържание в българското Интернет пространство и българската Гореща линия за борба с незаконното и вредно съдържание в Интернет.³⁸ Кампаниите целят повишаване на съзнанието на децата (на възраст между 6 и 16 г.) и родителите за рисковете, свързани с новите ИКТ, чрез насърчаване на детското участие при формулирането на полезни съвети и издирването на информация за безопасно използване на Интернет, организирани в наръчник за деца и родители. Майкрософт разработва и безплатна образователна програма за интерактивно обучение на деца за безопасно използване на мрежата и онлайн общуване.³⁹ Програмата е достъпна на адрес <http://www.teacher.bg>.

Друга инициатива за превенция на сексуалната злоупотреба с деца във виртуална среда се фокусира върху училищата в опит за постигане на по-голяма ефективност и устойчивост. В рамките на проекта „Виртуално и реално насилие – превенция чрез интерактивно обучение в училища“⁴⁰ е изработено методическо ръководство за учители, включващо 25 модула, насочени

към ученици в средното училище. Модулите използват интерактивни обучителни техники за разглеждане на различни въпроси, свързани с идентифицирането и справянето с виртуално и реално насилие. Ръководството е акредитирано от Института по психология към Българската академия на науките и е одобрено от МОН за използване в общообразователната система. Курсът е въведен в редица училища в София, но все още предстои да бъде разпространен и в други региони на страната.

От десет години ЕКПАТ Интернешънъл се представлява в България от своя асоцииран член, сдружение „Пренебрегнати деца“. България участва в редица инициативи заедно с други членове на ЕКПАТ Интернешънъл и други организации, защитаващи правата на децата. Те включват подготовка на доклади и развиване капацитета на представители на централната и местни власти и институции и на гражданските организации за превенция на сексуалната експлоатация на деца.⁴¹ Вниманието е съсредоточено предимно върху превенцията на трафика на деца, но възможностите, свързани с членството в тази международна организация, могат да се използват в бъдещи международни проекти за превенция на сексуалната експлоатация и злоупотреба с деца в българското Интернет пространство.

Сравнителният анализ на резултатите от двете проучвания на НЦИОМ и анализът на материалите от медиите, представени по-горе, показват, че въпреки инициативите за повишаване на съзнанието, организирани редовно през последните четири години, предстои още много работа за постигане на реална промяна в поведението и осигуряване на безопасност за децата в Интернет. Настоящото проучване не успя да идентифицира нито една практика или планове за включване на информация по темата „Безопасност в Интернет“ като задължителен предмет в учебната програма (например в съчетание с обучението по информационни технологии). Повечето инициативи, предприети досега, разчитат на пълно финансиране или съфинансиране от външни източници (програмата „Безопасен Интернет“ на ЕС или донорски организации).

Необходими са допълнителни усилия за повишаване на информираността и знанията. Те трябва да се фокусират предимно върху защита на децата от сексуална експлоатация и злоупотреба в Интернет, както и върху рисковете от преминаване на насилието от виртуалния в реалния свят. Нужно е да се осигури повече информация за профила на престъпниците, както и да се повиши общественото съзнание за сериозността на престъпленията, свързани със злоупотреба с деца в Интернет и в частност – с детска порнография.

ЗАКРИЛА

Основните законодателни и политически документи, които имат отношение към проблема в България, са Конституцията на Република България, Наказателният кодекс, Законът за закрила на детето, Законът за електронните съобщения и националните програми за закрила на детето.

Конституцията гарантира равни права и защита на всички граждани. Законът за закрила на детето регламентира закрилата и гарантира правата на всички деца във всички сфери на обществения живот. През 2007 г. са въведени промени в Наказателния кодекс, инкриминиращи компютърните престъпления, свързани с използването на Интернет за блудствени действия или склоняване на малолетно или непълнолетно лице към съвкупление или проституция (чл. 155а). Разпространяването на детска порнография по Интернет, особено с цел печалба, също подлежи на санкция (чл. 159). Тези промени в законодателството дават възможност подобни престъпления да получат съответното наказание. Трябва да се отбележи, че Наказателният кодекс инкриминира и самото притежаване на порнографски материали с деца, а не само притежаването на такива

материали с цел разпространение. Въпреки че съществуващите нормативни документи инкриминират производството, разпространението и притежаването на детска порнография, те не осигуряват адекватна защита срещу подмамване и блудство в Интернет. Българското законодателство се нуждае от допълнителни промени, за да отговори на международните стандарти.

Действащата по настоящем дефиниция на детската порнография в нормативните документи е неясна и непълна. Не е ясно дали в нея се включват всички елементи, определени като детска порнография в документите, подписани или ратифицирани от България, които задават международните стандарти. Дефиницията и наказанията, предвидени в българското законодателство, не съответстват на сериозността на престъплението. Подмамването (grooming) все още не се споменава в нито един нормативен акт. Всичко това намалява ефективността на действията срещу престъпления от този род. Необходими са промени в българското законодателство, които трябва да включват ясна дефиниция на детската порнография в съответствие с документите, задаващи международните стандарти. Само така ще се осигури инкриминирането на всички действия, свързани с производство, разпространение, излъчване, внос, износ, предлагане, продажба и притежаване на детска порнография, както и подмамването и блудството в Интернет.

Няма законово изискване Интернет доставчиците, мобилните оператори, собствениците на „търсачки“ и други подобни компании да подават сигнали към властите и да премахват сайтове и услуги, съдържащи детска порнография, включително чат стаи, в които се практикува подмамване на деца. Очевидно е, че липсва политика и нормативна регулация, осигуряващи грижа и психологическа подкрепа за деца, жертви на детска порнография – например съдебното изслушване на деца да бъде съобразено с техните потребности, да се осигурява защита на личното пространство от медийни интервенции, да се предоставя психологично консултиране и т. н.

Първият и единствен Национален план за действие срещу сексуалната експлоатация на деца с търговска цел за периода 2003 – 2005 г. е приет и изпълнен от Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД). Планът адресира различни проблеми, свързани със СЕДКЦ, и предвижда дейности в петте основни сфери на превенция – защита, възстановяване и реинтеграция, участие на децата и информационно осигуряване и международно сътрудничество. Министърът на вътрешните работи и председателят на ДАЗД са били натоварени с отговорността за координирането на дейностите по плана. Настоящото проучване не откри информация за изпълнението на този политически документ – дали е било финансирано от държавата и дали се е наблюдавало от независим орган. Понастоящем единственият национален политически документ, който има отношение към превенцията на насилието срещу деца, е Националната програма за закрила на детето – 2009 г. Приоритет IV – „Защита на децата от всякакви форми на злоупотреба, насилие и експлоатация“ – включва няколко мерки за повишаване на общественото съзнание за рисковете при използване на Интернет, за разработване на услуги, насочени към превенция на насилието срещу деца, и за рехабилитация и реинтеграция на жертвите на насилие и злоупотреба. Не бяха открити публично достъпни доклади за изпълнението на Националния план и Националната програма.

Отчитайки опасностите от разрастването на проблема сексуална експлоатация и злоупотреба с деца в Интернет, българското правителство обособява специализиран сектор „Компютърни престъпления“ към Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“ (понастоящем дирекция „Противодействие на организираната и тежката престъпност“) в МВР. Секторът

разследва престъпления, свързани с незаконно и вредно съдържание в мрежата, които се простират от нарушения на авторски права и злоупотреба с лични данни до престъпления срещу деца като сваляне от Интернет, търговия и обмен на материали с детска порнография. В него е обособен специален екип, който разследва разпространението на порнография и педофилия в Интернет.⁴² Сектор „Компютърни престъпления“ осъществява редица мащабни и успешни акции за разбиване на педофилски мрежи, които са част както от местни, така и от международни операции. В резултат от тях са иззети голям брой порнографски материали и са повдигнати обвинения на множество насилници. Но същият малък екип отговаря и за заплахи от тероризъм, нацизъм и ксенофобска пропаганда по Интернет. Освен това местните полицейски управления не са подготвени да разследват престъпления срещу деца в Интернет и подобни случаи се пренасочват към специализирания екип в МВР. Въпреки успехите на сектор „Компютърни престъпления“ в борбата срещу порнографията и онлайн блудство с деца, ограничените ресурси на специализирания екип не достигат за ефективно противодействие на сексуалната експлоатация и злоупотреба с деца в Интернет.

Приносът на българските НПО към защитата на децата от сексуална експлоатация в Интернет не се ограничава само до проекти за повишаване на съзнанието и обучение. През 2005 г. фондация „Приложни изследвания и комуникации“ (ПИК) създава българска Гореща линия за борба с незаконното и вредно за деца съдържание в Интернет – <http://web112.net>. Инициативата е част от проекта SAFE-NET BG, съфинансиран по програма „Безопасен Интернет“ на Европейската комисия. Установена е институционална рамка за функционирането на Горещата линия и са определени отговорностите на различните заинтересовани страни на национално ниво за осигуряването на безопасен Интернет. Горещата линия се администрира от ПИК в партньорство с Държавната агенция за информационни технологии и съобщения, ДАЗД, МВР и МОН. Нейната дейност се наблюдава от Обществен съвет за борба с незаконното и вредно съдържание в българското Интернет пространство. Българската Гореща линия е сред малкото източноевропейски членове на Международната асоциация на операторите на горещи линии (INHOPE – www.inhope.org) – мрежа, в която членуват над 30 Интернет горещи линии от целия свят.

Българската Гореща линия за безопасен Интернет дава възможност на местни Интернет потребители да сигнализират за вредно и незаконно съдържание в мрежата, със специален акцент върху детската порнография и сексуалната злоупотреба с деца. Използвайки ресурсите на Горещата линия (онлайн система за приемане на сигнали, обучени оператори, канал за препращане на сигналите към полицията), основната цел на администратора е да повиши общественото съзнание за рисковете за децата в Интернет. Горещата линия дава възможност за подаване на сигнали, проследяване на оповестеното съдържание и изпращане на информация към полицията, към други заинтересовани институции и към други горещи линии. Операторите могат да се свържат и директно със собствениците на страници, на които има вредно съдържание и да препоръчат премахването му от мрежата в случаите, в които материалите са незаконни.

Има и редица други възможности да се сигнализира за сексуална злоупотреба и експлоатация на деца, но те не са толкова популярни. ДАЗД поддържа специален сайт – <http://www.stopech.sacp.government.bg> – който съдържа както информация за сексуалната експлоатация на деца с търговски цели, така и онлайн формуляр за подаване на сигнали за такива случаи. Специалният сайт на сектор „Компютърни престъпления“ към МВР – www.cybercrimes.bg, разработен с подкрепата на ученици от София, е друг канал за сигнализиране за незаконно и вредно съдържание, свързано със сексуална злоупотреба с деца.

Използването на софтуер за проследяване или филтриране на съдържанието като средство за предпазване на децата все още не е много разпространено в България. Основната причина българските родители да не прибегват до подобни решения е, че те често не виждат нужда да го правят или не знаят как да намерят и използват такива програми. В отговор на необходимостта от лесен за употреба софтуер, адаптиран за филтриране на съдържание както на латиница, така и на кирилица, българската фондация „Делфин“ разработва специализирана безплатна програма *Child Defender*. Продуктът дава възможност на родителите да защитят децата си при използване на Интернет. Те могат да зададат списък със сайтове, до които детето няма достъп. Процедурата изисква посочването на забранени ключови думи, съдържащи се в заглавията. Програмата дава възможност да се контролира времето, през което може да се използва Интернет, както и да се проследяват сайтовете, посетени от потребителя. Тя е достъпна на адрес <http://www.childdef.com>. Сайтът съдържа лесни за разбиране инструкции за инсталиране и употреба, както и полезна информация за безопасността в Интернет.

България е партньор в двугодишния проект „Подпомагане на криминалистите при изследване на изображения и видеоматериали“ (FIVES) – международна инициатива, финансирана от шест европейски партньора и съфинансирана по програма „Безопасен Интернет“ на ЕК.⁴³ Водеща организация от българска страна е Институтът по информационни технологии към Българската академия на науките. Сектор „Компютърни престъпления“ ще бъде включен на определени етапи от изпълнението на проекта като проучване на потребностите на потребителя и тестване на продукта. Целта на проекта е да подкрепи правораздавателните органи в борбата им със СЕДКЦ в Интернет. Инициативата обединява знанията и опита на партньорите от силите на реда, академични институции и бизнеса за усъвършенстване на инструментите за разследване на сексуалната злоупотреба с деца. Международният екип ще разработи нови инструменти за разследване, предназначени специално за разкриване на изображения и видео материали, съдържащи сексуална злоупотреба с деца. Инструментите, разработени по проекта ще повишат скоростта и ефективността на работата чрез:

- ускоряване процеса на обработка на много големи количества доказателствен материал, съхраняван на иззети компютри, и разграничаване на вече известно незаконно съдържание от нови, потенциално незаконни материали посредством ефективно съпоставяне на файлове и файлови фрагменти;
- ефективна оценка на големи обеми от нов материал чрез прилагане на техники за визуална оптимизация – целта е да се минимизира човешкото усилие, необходимо за класифициране на нови материали;
- подобряване на способността за сравняване на нови незаконни изображения и видео с вече известни материали чрез използване на техники за съпоставяне на обекти и изображения, които позволяват установяване на връзки между елементи от местопрестъплението, регистрирани на различни изображения и видео материали. Това дава възможност да се разшири обхватът на разследването за по-ефективно идентифициране и подпомагане на жертвите на сексуална злоупотреба.

Въпреки че проектът е все още в начален етап на изпълнение, той със сигурност ще подпомогне работата на малкия екип в сектор „Компютърни престъпления“, който разследва престъпленията срещу деца.

ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА ЖЕРТВИТЕ, РЕХАБИЛИТАЦИЯ И УЧАСТИЕ НА ДЕЦАТА

До момента повечето от усилията са концентрирани върху превенция чрез повишаване на съзнанието или подкрепа на родителите и правораздавателните органи за защита на децата от експлоатация или злоупотреба в Интернет. Настоящото проучване на намери добри практики в областта на идентифициране на жертви и рехабилитация на деца, пострадали от онлайн експлоатация и злоупотреба. Не бяха открити никакви данни, изследвания или механизми за реакция (например чрез систематично обучение на държавните институции в сферата на закрилата на детето или образованието), които да идентифицират децата, изложени на риск от сексуална експлоатация. Все пак бяха набелязани няколко инициативи, които имат отношение към тези въпроси. В началото на 2009 г. по проект реализиран от Институт за социални дейности и практики в Столична дирекция на вътрешни работи беше открита специализирана стая за изслушване на деца жертви или свидетели на престъпления.⁴⁴ Стаята е третата в България, след тези в Комплексите за социални услуги за деца и семейства в Пазарджик и Шумен.

Инициативата дава възможност децата да бъдат разпитвани само веднъж, в присъствието на психолог и в приветлива обстановка. Използването на подобна процедура за разпит на деца ще намали вторичната травма, която те изживяват в наказателното производство, както и ще повиши възможността да се събират годни и достатъчни показания, които да послужат на правосъдието. Освен това добрата практика изисква както родителите, така и детето да бъдат информирани за процедурите и своите права. Все още няма достатъчно информация за ефективността и резултатите от използването на стаята, но със сигурност може да се твърди, че е необходимо борят на подобни специално оборудвани помещения да се увеличи и използването им да стане обичайна практика в цялата страна.

Съществуват множество телефони на доверието и центрове за психологическа подкрепа на деца, пострадали от насилие. Няма обаче публично достъпна информация за координация на работата на Горещата линия за безопасен Интернет с телефоните на доверието или за използване на централите за рехабилитация на деца, пострадали от блудство в Интернет и/или в реалността вследствие използването на Интернет.

Децата се въвличат в кампании за повишаване на съзнанието по различни начини – събиране на полезни съвети и информация за деца и родители относно безопасното използване на Интернет, производство на видео материали, използвани в кампанията за повишаване на съзнанието през 2009 г., както и изграждане на сайта на сектор „Компютърни престъпления“ (www.cybercrime.bg), в което участват ученици от горен курс.

КООРДИНАЦИЯ И СЪТРУДНИЧЕСТВО

Като се вземе предвид, че сексуалната експлоатация е много доходен бизнес и че все още не познаваме истинското лице и измеренията на проблема в България, става ясно, че сами по себе си правораздавателните органи нямат капацитет да предотвратят разпространението на това криминално явление в страната. Те се нуждаят от подкрепата и сътрудничеството на всички заинтересовани страни – държавните институции, гражданското общество, децата и техните родители – за да ограничат разпространението на вредно и незаконно съдържание в Интернет.

Проучването установи, че координацията и сътрудничеството между сектор „Компютърни престъпления“ и Горещата линия за безопасен Интернет, както и взаимодействието между тях и собствениците на най-големите сървъри за безплатен хостинг единодушно се възприемат като

много ефективни. Доказателство за това са и резултатите от работата на Горещата линия, оповестени в нейните годишни отчети. Всички сигнали, препратени към полицията за допълнително разследване, са взети под внимание. Българската полиция е участвала и в редица успешни международни операции за разследване на индивиди, организирани групи, канали за производство и разпространение на детска порнография и педофилски мрежи. Освен това България е партньор и по проекта FIVES, който обединява правораздавателните органи, академията и бизнеса в пет европейски държави чрез обмяна на опит и съвместно усъвършенстване на инструментите за разследване на сексуалната злоупотреба с деца. Други примери за сътрудничество са кампаниите за повишаване на общественото съзнание, реализирани в партньорство между държавните институции и НПО. Показателни в това отношение са ежегодните кампании, организирани чрез публично-частни партньорства с големи компании от областта на ИКТ.

Понастоящем единственият механизъм за координация е националният Обществен съвет за борба с незаконното и вредно съдържание в българското Интернет пространство, основан през 2006 г.⁴⁵ Членовете на Съвета представляват всички основни институции на законодателната и изпълнителната власт, агенции, неправителствени организации, асоциации на компютърни компании и мобилни мрежи. Фондация ПИК, която администрира българската Гореща линия за безопасен Интернет, изпълнява и функцията на секретариат на Общественния съвет. Съветът може да бъде мощен инструмент за усъвършенстване на системата за превенция и защита на децата от сексуална експлоатация и злоупотреба в Интернет. Но въпреки наличието на партньорски взаимоотношения и желание за общуване сред всички страни, въввлечени до момента в работа по проблема, проучването не успя да идентифицира публично достъпна информация за обща платформа за действие, гарантираща устойчивост на усилията и резултатите. Макар и да има примери за сътрудничество, ясно е, че предстои още много работа за укрепване на партньорските отношения и активно въвличане на всички заинтересовани страни.

Проучването идентифицира и няколко чужди добри практики, възпроизведени в България, както и две успешни местни инициативи, използващи международния опит, които могат да бъдат надградени за постигане на устойчивост в дългосрочен план. Тези примери, описани в глава Добри практики по-долу, целят повишаване на съзнанието и разработване на механизъм за активно въвличане на обществеността в решаването на проблемите на сексуалната експлоатация и злоупотреба с деца в Интернет. Проучването не откри добри практики в сферата на законодателството, политиката и изграждането на подходящи структури за адресиране на проблемите, с които се сблъскват децата в процеса на справяне със сексуалната експлоатация и злоупотреба в Интернет. Въпреки натрупания опит и създадените възможности все още има множество предизвикателства. Постиженията и поуките трябва да се вземат предвид в усилията за укрепване на системата за превенция и защита на децата от опасностите в Интернет. Всички заинтересовани страни – държавни институции, отговарящи за закрилата на детето, Интернет доставчици и фирми, работещи в сферата на ИКТ, родители и общности – трябва да бъдат въввлечени в изработването на обща платформа, която да посочва спешните мерки, необходими за укрепване на националният отговор за противодействие на сексуалната експлоатация и злоупотреба с деца в Интернет.

ПРЕПОРЪКИ

Нашето общество и българското правителство трябва да разберат, че характерът на престъпленията срещу деца се променя много бързо поради развитието на ИКТ и особено на Интернет. Защитата на децата и младите хора в мрежата е толкова важна, колкото и осигуряването на безопасност във всяка друга среда. Динамиката на промените и предизвикателствата пред опазването на децата изискват ефективно законодателство и подходящи услуги.

Представеният анализ показва, че българските власти, НПО и обществеността вече са направили първите стъпки за решаване на проблемите на сексуалната експлоатация и злоупотреба с деца в Интернет. Но това е само началото на разработването и осмислянето на системен подход към превенцията и защитата на децата от новите опасности, свързани с разпространението и напредъка на ИКТ. Препоръките, които следват, са изведени на основата на вече очертаните проблеми и възможности за ускоряване на промените и надграждане на натрупания в страната опит. Тяхната цел е преди всичко въвеждане на структурни подобрения, а не идентифициране на съществуващи пропуски. Основният стремеж на препоръките е да подпомогнат мерките за повишаване на общественото съзнание и за разработване на обща платформа за действие, подкрепена на всички основни заинтересовани страни.

Тези препоръки трябва да се разглеждат като подкрепящи формулирането на обща платформа. Това означава, че документът може да се използва от всички заинтересовани страни за изработването на обща стратегия, описваща приоритетите и действията, необходими за усъвършенстване на системата за превенция на сексуалната експлоатация и злоупотреба с деца в Интернет чрез съвместни действия на българското правителство, НПО, международните организации, медиите, частния сектор, обществеността, родителите и децата.

ПРЕПОРЪКИ, НАСОЧЕНИ КЪМ ПРЕВЕНЦИЯ

Досега усилията за превенция са се фокусирани предимно върху кампании за повишаване на съзнанието. Информационните кампании са допринесли за повишаване на знанията и разпознаване на проблемите, свързани с безопасността в Интернет, но не поведението на децата продължава да бъде изключително рисково. Необходимо е да бъдат засегнати още много въпроси, за да се провокират промени не само в разбирането, но и в навиците и нагласите на децата и обществото като цяло. Усилията трябва да се фокусират върху следните мерки:

1. Проучване на поведението и начините на използване на Интернет от децата и младите хора и идентифициране и анализ на различни потенциални ситуации на злоупотреба.
2. Съсредоточаване на усилията за повишаване на информираността за техниките, използвани от извършителите на злоупотреби и сексуално насилие над деца в Интернет, особено за подмамване (*grooming*) и виртуално блудство. Повишаване на чувствителността към реалността на този проблем, както и на опасностите от прехвърляне на сексуалното насилие от виртуалния в реалния свят.
3. Налага се впечатлението, че определени групи, като консуматорите на детска порнография например, не са обект на активно проучване и интервенции. Популяризирането на резултатите

от проучвания на профилите на насилниците и на естеството на техните престъпления, проведени в други европейски държави, ще има двояк ефект. От една страна, това ще даде насоки при разработване на бъдещи образователни кампании за деца и родители, но подобен тип информационни кампании ще допринесат за повишаване на чувствителността и разбирането, че сексуалната злоупотреба и експлоатация на деца чрез детска порнография в Интернет е тежко престъпление. Обществото трябва да припознае сексуалната злоупотреба в мрежата, и особено детската порнография, като сериозно нарушение. Насаждането на нетърпимост към подобни действия трябва да се подкрепя от подчертаване на факта, че свалянето от Интернет, разглеждането, съхраняването и разпространяването на материали, представящи злоупотреба с деца, е сериозно престъпление.

4. Налице е остра нужда от превантивни програми, които не се ограничават до разпространяване на информация и повишаване на съзнанието. Кампаниите за повишаване на информираността относно техниките и методите, използвани при злоупотреба с деца в Интернет, могат да бъдат успешни само ако се допълват от обучение в практически умения за разпознаване на опасностите и справяне с подобни ситуации. За да бъдат ефективни за намаляване на злоупотребите, такива инициативи трябва да научат децата как да противодействат на похватите, използвани от насилниците. Следователно преподаваните умения трябва да са достатъчно общи, за да обхванат целия спектър от потенциални ситуации на злоупотреба в Интернет, но и достатъчно специфични, за да помагат на децата да се справят с конкретни ситуации. Подобни образователни програми не могат да бъдат стихийни или само кампанийни, а трябва да се разработят с активното участие на МОН и да залегнат в редовната учебна дейност. Следователно друго важно условие за успеха на превантивните програми е активното въвличане на МОН и въвеждането на образователни програми в училищата като част от учебната програма (в рамките на часовете по информационни технологии или под други форми).
5. Образователните програми в училищата трябва да се реализират с участието на полицията, за което е нужна подготовка и обучение на полицейски служители по места, които да представят в училище различни случаи и аспекти, свързани с безопасността в Интернет, през погледа на силите на реда. Така ще се изгради доверие в използването на съществуващите механизми за подаване на сигнали за вредно или нелегално съдържание, включващо детска порнография или контакти с цел сексуална злоупотреба. Ще се повиши и разбирането, че сексуалната злоупотреба в Интернет и детската порнография са сериозно престъпление срещу деца.
6. Насърчаването на активното участие на деца и млади хора във всички дейности по превенция е жизненоважно за техния успех. Включването на публични личности и знаменитости, популярни сред младите хора (особено във възрастовата група 14 г. – 18 г.), е добър начин за предаване на послания за безопасно използване на Интернет. Мотивирането на младежки групи на връстници и организации да заемат активна позиция и да участват във всички етапи на информационните и образователни кампании ще допринесе за успешното достигане на тези инициативи до децата и юношите.
7. Много е важно родителите да бъдат информирани и стимулирани да използват възможностите на софтуера за филтриране на съдържанието. Необходимо е да се организират повече кампании за нуждата и ползите от такива програми, които насърчават използването на безплатния и лесен за употреба продукт *Child Defender*. Важно е да се стимулира разработването и на други превантивни методи за родители чрез насърчаване на публично-частни партньорства. Освен това, подобни инициативи трябва да информират децата и

родителите къде да подават сигнали за незаконно или вредно съдържание или нежелани контакти с цел сексуална злоупотреба в Интернет, както и да популяризират техники, помагачи на родителите и децата да обсъждат безопасността в мрежата и реакция на онлайн контакти с цел сексуална злоупотреба.

8. Общественият контрол и ангажираността на гражданското общество трябва да бъдат повишени чрез информационни кампании, подчертаващи престъпния характер на всички аспекти на сексуална злоупотреба и детската порнография и изграждащи доверие в използването на съществуващите механизми за сигнализиране.
9. Необходимо е да се насърчават публично-частни партньорства (включващи фирми в сферата на ИКТ, НПО и местни власти) във всички проекти.

ПРЕПОРЪКИ, НАСОЧЕНИ КЪМ ЗАКРИЛА

Българското правителство и неговите институции трябва да вземат мерки за осигуряване на законодателна, социална и икономическа среда, гарантираща безопасността и закрилата на децата при използването на Интернет и другите нови ИКТ.

1. България трябва да ратифицира Конвенцията за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие на Съвета на Европа от 2007 г.
2. Въпреки че законовите регламенти сами по себе си не са основната пречка за решаване на проблема, усъвършенстването на системата за превенция и борба със сексуалната злоупотреба в Интернет и детската порнография изисква промени в законодателството.

Законовата дефиниция на детската порнография и блудството в Интернет трябва да се прецизира и разшири, за да обхване всички аспекти на подобни престъпления и да отговори на международните стандарти, описани в съвременни документи като Конвенцията на Съвета на Европа за престъпления в кибернетичното пространство. Дефинициите и санкциите, регламентираны в българското законодателство, трябва да се приведат в съответствие със сериозността на тези престъпления. Подмамването (*grooming*) също трябва да се инкриминира. Всички тези мерки ще направят преследването на извършителите по-ефективно.

Дейността на съществуващите доставчици на услуги в Интернет, мобилните оператори, „търсачки“ и други компании в тази сфера трябва да се регулира нормативно и да изисква саморегулация – контрол на незаконното и вредно съдържание, подаване на сигнали към властите и отстраняване на сайтове и услуги, съдържащи детска порнография, включително сайтове за социални контакти и чат стаи, в които се практикува подмамване на деца.

Законът за електронните съобщения защитава гражданите от злоупотреба с власт при достъп до и използване на лични данни. Но неговите регламенти усложняват процедурата за достъп до информация от доставчиците на интернет, с което затрудняват работата на правораздавателните органи. В случаите на злоупотреба с деца или на опити за подобни действия е необходимо да се предвидят улеснения в процедурата по чл. 251 за събиране и съхранение на лични данни, както и в процедурата за използването им, регламентирана в Закона за специалните разузнавателни средства и Наказателния кодекс.

Необходимо е да се разработи последователна политика и да се приемат законодателни мерки за осигуряване на психологическа подкрепа на деца, жертви на детска порнография –

включително съобразено с детските потребности изслушване в съда, защита от нахлуване в личното пространство от страна на медиите, психотерапия и т. н.

3. Българските доставчици на Интернет услуги и мобилните оператори трябва да засилят мерките за закрила на децата чрез използване на новите технологии. Необходимо е да се подкрепят инициативи, осигуряващи саморегулация на съдържанието на Интернет сайтове, социални мрежи, блогове, системи за моментни съобщения и мобилни комуникации. Доставчиците трябва да бъдат мотивирани да предлагат и инсталират като част от стандартния пакет услуги софтуер за филтриране на съдържанието за домашни потребители в семейства с деца, ползващи Интернет.
4. Българските сайтове за социални контакти трябва да се присъединят към първото Европейско споразумение в областта на мрежите за социални контакти, подписано от ЕК и 17 водещи Интернет компании в Деня за безопасен Интернет – 10 февруари 2009 г.⁴⁶ Подписалите споразумението признават отговорността си, както и потенциалните рискове за техните потребители под 18-годишна възраст. Тези рискове включват виртуален тормоз (тормоз на децата по Интернет или чрез кратки съобщения по мобилните телефони), подмамване (когато възрастен съблазнява дете с цел сексуална злоупотреба) и рисково поведение като разкриване на лични данни. Интернет компаниите се стремят да ограничат тези рискове чрез:
  - Предоставяне на лесен за използване и достъпен бутон за „сигнализиране на злоупотреба“, който дава възможност на потребителя с едно натискане да сигнализира за неприлично предложение или поведение на друг потребител.
  - Автоматично класифициране като „лични“ на всички пълни онлайн профили и списъци с контакти на Интернет потребители, регистрирани като малолетни / непълнолетни. Това ще затрудни хората с престъпни намерения в опитите им да установят контакт с деца и юноши.
  - Забрана за търсене в личните профили на малолетните / непълнолетните потребители (както в рамките на сайта, така и чрез използване на търсачки).
  - Гарантиране на видим и лесен достъп по всяко време до опциите, свързани с личната информация, така че потребителите да могат лесно да разберат дали само приятелите им или целият свят могат да видят качваната от тях информация онлайн.
  - Ограничаване на достъпа на потребители под определена възраст до предоставяните услуги – целевата аудитория на сайт за социални контакти са тийнейджъри над 13 години, регистрацията на лица под тази възраст трябва да бъде максимално затруднена.
5. Превенцията и борбата със сексуални злоупотреби в Интернет и детската порнография трябва да бъдат включени като национален приоритет в Националната програма за закрила на детето, с ясно разписани отговорности, ресурси и индикатори за проследяване и оценка. Програмата може да използва и да надгради общите индикатори на ЕК за гарантиране, защита, зачитане и популяризиране на детските права в ЕС.
6. Налице е остра необходимост от развиване на капацитета на сектор „Компютърни престъпления“ и изобщо на полицията чрез осигуряване на повече ресурси (както материални, така и човешки), подготовка на полицейски служители от страната за работа по образователни програми в училищата, както и създаване и поддържане на денонощна линия, позволяваща на гражданите по всяко време да подават сигнали към МВР, които да бъдат обработвани и / или прехвърляни към други горещи линии или правораздавателните органи за своевременна реакция.

7. Българската Гореща линия за борба с незаконното и вредно за децата съдържание в Интернет трябва да бъде подкрепена и популяризирана. Устойчивостта и ефективното функциониране на Горещата линия трябва да бъдат обект на публична подкрепа, а не да се финансират единствено по донорски програми. Необходими са постоянни усилия за укрепване на доверието на местните Интернет потребители в услугите, предоставяни от Горещата линия. Те трябва да бъдат насърчавани да подават сигнали за вредно и незаконно съдържание в мрежата, със специален акцент върху детската порнография и сексуалната злоупотреба с деца.
8. Българският Национален център за безопасен Интернет трябва да се използва като средишна точка, осигуряваща ресурси и координираща действията по сигнали за злоупотреба в Интернет и вредно и незаконно съдържание, разпространявано в мрежата.

ПРЕПОРЪКИ, НАСОЧЕНИ КЪМ ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА ЖЕРТВИТЕ, РЕХАБИЛИТАЦИЯ И УЧАСТИЕ НА ДЕЦАТА

1. Въвеждането и използването на специален софтуер, подпомагащ полицейската работа (например чрез проекти като FIVES), трябва да получи подкрепа от публични и частни източници.
2. Необходимо е правораздавателните органи да интегрират в своята работа съобразени с детските потребности методи за съдебно изслушване на деца и юноши, жертви на насилие, използвайки съвременните европейски и световни добри практики. Ако не е крайно наложително, децата трябва да бъдат изслушвани само веднъж. Изслушването трябва да се провежда не от полицаи, а от специално създадени и обучени мултидисциплинарни екипи от детски психолози и социални работници. Тези екипи трябва да бъдат обучени не само в използването на съобразени с детските потребности методи за изслушване, но и във вземането на свидетелски показания и събирането на улики. Изслушването трябва да се провежда в приветливо помещение, специално оборудвано с техника за аудио и видеозапис. Много е важно тези специалисти да бъдат обучени как да подпомагат полицията и съда при работа с деца, жертва на насилие.
3. Необходимо е да се развият услуги и да се осигурят достатъчно ресурси за рехабилитация на децата, пострадали от сексуална злоупотреба, включително СЕДКЦ.
4. Децата и младите хора трябва да бъдат активно въвлечени във всички дейности – от проучвания до разработване на материали за повишаване на съзнанието и образователни кампании.

ПРЕПОРЪКИ, НАСОЧЕНИ КЪМ КООРДИНАЦИЯ И СЪТРУДНИЧЕСТВО

В борбата срещу виртуалните престъпления координацията между всички сектори на обществото е от основополагащо значение. Споделянето на информация между ангажираните страни е единственият начин за ефективно справяне с проблемите. Компютърните фирми, мобилните оператори, полицията, социалните служби, НПО и държавните институции трябва да обменят информация, изследвания и опит, за да могат да противодействат на нарасналата заплаха.

1. Необходима е координация между множество ангажирани страни – съгласуваните действия са ключов фактор за преодоляване на досегашния фрагментарен подход.
2. Необходима е подкрепата и сътрудничеството на всички заинтересовани страни – национални власти, гражданско общество, деца/ юноши и техните родители – за ограничаване разпространението на вредното и незаконно съдържание в Интернет.
3. Сами по себе си държавните мерки не са достатъчни. Споделя се мнението, че подходът, въвличащ множество заинтересовани страни, е основополагащ за гарантиране на детското право на достъп до информация, но и за защита от злоупотреба. Такъв подход подчертава нуждата както държавата и гражданското общество, така и бизнесът да приемат сериозно своите отговорности.
4. Националният център за безопасен Интернет, администриран от фондация ПИК, който изпълнява и функциите на секретариат на Обществения съвет за борба с незаконното и вредно съдържание в българското Интернет пространство, трябва да бъде използван като средишна точка, координираща усилията в тази област. Необходимо е да се разработи и приеме споразумение, гарантиращо съвместната работа на всички горещи линии и пренасочването на сигналите за злоупотреба и вредно и незаконно съдържание в Интернет към националната Гореща линия.
5. Необходимо е да се подкрепят и насърчават публично-частни партньорства (включващи фирми в сферата на ИКТ, НПО, местни власти) във всички аспекти на работата за превенция и борба със сексуалната злоупотреба в Интернет и детската порнография.
6. Националният Обществен съвет за борба с незаконното и вредно съдържание в българското Интернет пространство трябва да бъде подкрепен и използван като средство за постигане на съгласие относно обща платформа за действие, гарантираща устойчивост на усилията и резултатите.

Целта на настоящото проучване бе да представи анализ на системата под формата на доклад, проектиран като работен документ. Методологията бе подбрана така, че да позволи използването на доклада като средство за повишаване на общественото съзнание, превръщайки сексуалната експлоатация и злоупотреба в Интернет в приоритет на политиката за закрила на детето и иницирайки процес по изработване на обща платформа за подобряване на системата за защита на децата и младите хора от сексуална експлоатация и злоупотреба в мрежата.

ДОБРИ ПРАКТИКИ

Добрите практики, представени тук, бяха избрани след задълбочен преглед на съществуващите инициативи, проекти и опит в Източна Европа. Прегледът се състоеше от кабинетно проучване на първична и вторична информация⁴⁷. Бяха изследвани три сфери, засягащи детската порнография в Интернет – превенция, реакция и рехабилитация на жертвите. Въпреки че броят им все още е ограничен, повечето усилия по разбираеми причини се съсредоточават върху превенцията.

Нашият екип реши да се фокусира върху описанието на позитивния опит в две държави – Полша и България. Разгледани бяха съответно две кампании за повишаване на общественото съзнание, един проект, насочен към младежи и деца, и един Интернет сайт. Всички тези четири примера са лесни за възпроизвеждане – всъщност, двете кампании вече са реализирани и на други места. Освен това те са скорошни и са доказали своята ефективност. Примерите са описани накратко за улеснение на читателя, но организациите, осъществили инициативите – фондация „Ничии деца“ и фондация ПИК – са отворени за сътрудничество и предоставяне на по-подробна информация. Описанията се основават на информация от презентации, от Интернет страниците на организациите и техните годишни отчети, както и от интервюта с техни служители.

ФОНДАЦИЯ „НИЧИИ ДЕЦА“

ЗА ОРГАНИЗАЦИЯТА

Фондация „Ничии деца“ (ФНД) / Fundacja Dzieci Niczyje е полска неправителствена, нестопанска организация, чиято цел е превенция на насилието над деца и предоставяне на психологична, медицинска и правна помощ на деца, преживели насилие, и техните семейства. В частност, ФНД работи за подобряване на условията за децата, които участват в съдопроизводства като свидетели. Фондацията осъществява и превантивни дейности, насочени към намаляване на свързаните с Интернет опасности за децата. За постигането на тези цели ФНД организира мащабни кампании за повишаване на общественото съзнание и застъпничество. Две от тях са описани по-долу като примери за добри практики – това са кампаниите „Детето – свидетел със специални потребности“ и „Детето в мрежата“.

КАМПАНИЯ „ДЕТЕТО – СВИДЕТЕЛ СЪС СПЕЦИАЛНИ ПОТРЕБНОСТИ“

1.1. ВЪЗНИКВАНЕ НА ИДЕЯТА

Идеята за кампанията „Детето – свидетел със специални потребности“ възниква през 2004 г. с идентифицирането на нуждата да се променят практиките при изслушване на децата в рамките на съдебното производство. Опирайки се на своя предишен опит в тази област, ФНД стига до заключението, че е необходимо повишаване на чувствителността към потребностите на децата свидетели сред съдии, прокурори и психолози, участващи в подобни дела. Това заключение се подкрепя и от статистическа информация, предоставена от полското Министерство на правосъдието и засягаща разпитите на деца, преживели насилие.

Кампанията се основава на разбирането, че по време на съдопроизводството детето трябва да бъде третирано като свидетел със специални потребности. То не разбира процедурите, може да чувства вина и се страхува от евентуалните последствия в случай, че обвини близък роднина или друг значим човек. Това налага изслушването да се провежда в приветлива обстановка, а неговата форма да се адаптира към психичното състояние и възрастта на детето. В идеалния случай то трябва да бъде разпитвано само веднъж, в присъствието на психолог и в подходяща среда. Освен това както родителите, така и децата трябва да бъдат информирани за своите права.

Кампанията е провокирана и от промените в полския Криминален кодекс от 10 януари 2003 г., според които дете, преживяло или станало свидетел на престъпление, трябва да бъде изслушвано само веднъж в рамките на целия процес, а на присъстващия психолог се вменява по-активна роля. Освен това инициативата е в съответствие с регламентите на ЕС и в частност с Рамковото решение от 15 март 2001 г. относно правното положение в наказателното производство на пострадалите от престъпления.

1.2. Цели

Общата цел на кампанията е да се повиши чувствителността на специалистите относно потребностите на детето свидетел в наказателните съдопроизводства.

1.3. ДЕЙНОСТИ

Първият етап на кампанията, финансиран по програма ФАР, стартира през 2004 г. под надслов „Господин съдия, страх ме е“. Реализацията му отнема около година и половина.

Още в самото начало ФНД се свързва с професионална рекламна агенция и договаря нейния доброволен принос. Агенцията подготвя всички визуални материали за кампанията (плакати, листовки и т. н.), следвайки идеите на фондацията. По този начин ФНД запазва водеща роля при вземането на решенията за промоцията – тоест, тя има последната дума при одобрението на всички материали. Впоследствие агенцията печели награда за кампанията.

Основните дейности през първия етап включват публикуване и разпространяване на промоционални материали и информация. В партньорство в Министерството на правосъдието материалите са разпратени до всички съдилища и прокуратури в Полша. Те са разпространени и сред други заинтересовани институции и НПО. Освен това са проведени и редица обучения и семинари със съдии, психолози и прокурори.

Вторият етап започва през 2007 г. и приключва през март 2008 г. под надслов „Господин съдия, имам право да не ме е страх“. Той получава финансиране както от европейски, така и от полски източници (Фонд за НПО, Фонд за граждански инициативи).

Дейностите от втория етап повтарят и надграждат дейностите от първия. Така, в допълнение към публикуването и разпространяването на информационни и промоционални материали, през 2007 г. стартира Клуб на психолога-вещо лице. Целите му са: (1) повишаване компетентността на психолози, педагози и психиатри, които работят с деца жертви и свидетели; и (2) създаване на условия за сътрудничество и обмяна на опит с оглед развитие на общността на вещите лица. Дейностите на Клуба включват ежемесечни семинари и супервизия, както и разпространение на образователни и повишаващи чувствителността материали. Срещите се провеждат във Варшава, но в тях участват професионалисти от цяла Полша.

През 2007 г. е основана и Коалиция за съобразено с детските потребности изслушване в съда, чиято цел е застъпничество за правата на децата, участващи в съдопроизводства. Коалицията участва пряко в кампанията посредством разпространяване на нейните публикации сред заинтересовани институции и съдии, прокурори и вещи лица. Тя включва институции и организации, които имат интереси в сферата на съобразеното с детските потребности изслушване. Сред нейните членове са Министерството на правосъдието, Националната служба „Полиция“, Омбудсманът, съдилища, прокуратури, полицейски управления, местни власти, НПО и отделни професионалисти. Коалицията популяризира методи за изслушване, съобразени с детските потребности, и се застъпва за създаването на специализирани помещения за изслушване на деца. Тя подкрепя и повишаването на квалификацията на професионалистите, които работят с деца в рамките на съдопроизводства.

1.4. ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ

През първия етап кампанията се води от екип от двама служители на ФНД – координатор и сътрудник. Вторият етап също се изпълнява от двучленен екип, но този път с подкрепата на други двама служители на организацията. Квалификацията на хората, въввлечени в кампанията, е в сферите на социологията, психологията и правото.

1.5. РЕЗУЛТАТИ И ЕФЕКТИ

През първия етап кампанията постига следните резултати:

- Проведени са семинари и обучения за съдии, прокурори, полицаи и психолози (вещи лица в съда).
- Проведена е годишна конференция.
- Отпечатани са плакати и са разпространени в организации, съдилища и прокуратури.
- Издадени са просветни публикации – за професионалисти („Права на жертвите на престъпления – Европейски стандарти“ и „Детето в съдопроизводството“), за деца („Аз отивам в съда“) и за родители / настойници („Когато детето е свидетел в съда“).

Надграждайки свършеното през първия етап, вторият етап регистрира следните постижения:

- Проведени са семинари и обучения за съдии, прокурори и психолози.
- Проведени са обучения за организации, притежаващи специализирани стаи за изслушване на деца.
- Отпечатани са календари и листовки.
- Издадени са нови публикации – за професионалисти („Как да изслушваме детето в съда“ и „Изслушване в съда, съобразено с детските потребности“) и за деца („Ще бъда свидетел в съда“).
- Проведени са редица срещи на Клуба на психолога вещо лице.
- Изработен е специално проектиран Интернет сайт (на полски): www.dzieckoswiadek.pl. Той предоставя полезна информация и съдържа форум за обмяна на идеи в областта.

Ефектите от проекта се измерват на основата на информация от множество източници, включително:

- въпросници за обратна връзка при приключване на семинарите и обученията – обучителните събития най-често се оценяват като много навременни и нужни;
- броя на членовете на Коалицията за съобразено с детските потребности изслушване в съда – понастоящем 235;
- броя на членовете на Клуба на психолога вещо лице – понастоящем повече от 100;

- броя на организациите, стартирали подобни инициативи в своите региони – в момента такива организации има в Гданск, Щечин и Руда Шльонска.

Други източници на информация за измерване на ефектите са: броят разпространени публикации, статистиката за посещенията на Интернет сайта, броят на публикациите в медиите и в Интернет за кампанията и/или по темата за децата свидетели, броят на специализираните стаи за изслушване на деца в Полша, обратната връзка от отделни индивиди (по телефона или в Интернет форума) и разискването на темата от други институции (например от Парламента, Омбудсмана и т. н.).

1.6. УСТОЙЧИВОСТ И ВЪЗПРОИЗВЕЖДАНЕ

Един от основните фактори за устойчивостта на ефектите от кампанията е активното сътрудничество с полското Министерство на правосъдието. И през двата етапа екипът на ФНД консултира своите идеи с министерството. Този партньор има важна роля и при промоцията и разпространението на публикациите.

ФНД успява да договори с рекламната агенция преотстъпването на авторските права върху визуалните материали. Това дава възможност на заинтересованите организации да ги възпроизвеждат безплатно. Впоследствие материалите са преведени на други езици и преиздадени, а кампанията е реализирана в още 6 страни – България, Литва, Латвия, Македония, Молдова и Украйна. Чуждестранните партньори подписват споразумение с ФНД за адаптирането на кампанията. Партньорите са отговорни за съдържанието на материалите (които трябва да бъдат адаптирани към техните специфични обстоятелства), за запазването на визуалните елементи, за провеждането на кампанията и за намирането на допълнително финансиране. Освен това окончателният вариант на материалите трябва да бъде одобрен от ФНД и организацията е длъжна да изпрати копия от плакатите на ФНД и на рекламната агенция, участвала в подготовката на кампанията. Като цяло, от партньорите се очаква да поемат отговорност за съблюдаване на споразумението. ФНД е готова да споделя своя опит по време на конференции и посещения на място, както и по телефона и електронната поща.

1.7. ИНФОРМАЦИЯ ЗА КОНТАКТИ

- Адрес на ФНД: 59 Walecznych st., 03-926 Warszawa, Poland
- Адрес на друг офис на ФНД: 10 Obrońców st., 03-933 Warszawa, Poland
- Телефон / факс: +48 22 616 02 68, +48 22 616 03 14
- Електронна поща: fdn@fdn.pl
- Интернет сайт на организацията: www.fdn.pl
- Интернет сайт на кампанията: www.dzieckoswiadek.pl

КАМПАНИЯ „ДЕТЕТО В МРЕЖАТА“

2.1. ВЪЗНИКВАНЕ НА ИДЕЯТА

Идеята за кампанията „Детето в мрежата“ се основава на изследване на нагласите и поведението в мрежата на млади Интернет потребители (на възраст 12 – 17 години), проведено през 2004 г. Заключениета показват, че в Интернет децата често установяват контакти с непознати, споделят с тях лична информация и получават предложения за срещи. Резултатите от изследването се използват при формулирането на целта на кампанията, при изработването на медийните послания и при разработването на образователните програми, чието изпълнение е част от самата кампания.

2.2. ЦЕЛИ

Целите на кампанията са да насочи вниманието на обществеността към опасностите, свързани с използването на Интернет от децата, както и да образова децата, младежите, родителите и специалистите по въпросите на детската безопасност в Интернет.

2.3. ДЕЙНОСТИ

Кампанията стартира през 2004 г., а от януари 2005 г. става част от програмата „Безопасен Интернет“ на Европейската комисия, изпълнявана в сътрудничество с полската Компютърна мрежа за изследвания и наука (NASK).

Основните дейности в кампанията са съсредоточени върху изработването и разпространението на промоционални материали – отбелязки за книги, подложки за мишки, стикери, листовки и плакати. ФНД поставя силен акцент върху външната реклама – фондацията използва билбордове в 16-те най-големи полски града и разпространява плакати в междуградските влакове. Промоционални материали се публикуват и в различни списания. Но най-голяма публичност се постига чрез излъчването на телевизионни и радио клипове. Както и при кампанията „Детето – свидетел със специални потребности“, и тук ФНД работи с професионална рекламна агенция, която сътрудничи на доброволни начала. Фондацията има водеща роля при формулирането на посланията, а агенцията отговаря за визуалните елементи. Основен фактор за успеха на кампанията е установяването на добри работни отношения с рекламната агенция, особено фактът, че агенцията разбира каузата и дава възможност на ФНД да води процеса, отнасяйки се с нейните служители като с равнопоставени професионалисти. Освен това фондацията договаря безплатно излъчване в най-гледаното време на телевизионните клипове във всички национални публични и частни телевизии в Полша.

Друг важен елемент от кампанията е разработването и разпространяването на образователни материали в училищата. Планове за провеждане на уроци по детска безопасност в Интернет са предоставени на начални и средни училища. Те съдържат методически указания за учители,

подказващи начини за адресиране на проблема в клас. Тези материали са част от образователен Интернет проект, насочен към децата (www.sieciaki.pl, стартирал през 2005 г.). Учителите, които преподават уроци по детска безопасност в Интернет, се ангажират да изпращат доклади и оценки на уроците в офиса на организацията, което дава обратна връзка за процеса. Всички тези дейности се изпълняват в сътрудничество с Министерството на образованието.

С кампанията са свързани още две мащабни инициативи – горещата линия www.dyżurnet.pl, иницирана от NASK през 2005 г. за приемане на сигнали за незаконно Интернет съдържание, и сайтът www.helpline.org.pl, създаден от ФНД през 2007 г. за предоставяне на онлайн подкрепа на най-младите Интернет потребители. Освен това през 2007 г. във Варшава се провежда и Първата международна конференция „Осигуряване на безопасност в Интернет за децата и младите хора“.

2.4. ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ

Кампанията се изпълнява от екип от трима души, който включва психолог.

2.5. РЕЗУЛТАТИ И ЕФЕКТИ

Най-големият успех на кампанията е постигнатата публичност – Интернет проучване, проведено в края на инициативата, показва, че около 70% от полското население разпознава посланията ѝ. Кампанията помага на обществеността да осъзнае проблема на педофилията в Интернет и иницира национален дебат по този въпрос. Ключовата фраза на кампанията – „Никога не знаеш кой седи от другата страна“ – добива широка популярност и започва масово да се употребява в Полша. Образите, аудио и видео клиповете и посланията на кампанията стават много известни.

По сведения на учители от цяла Полша, в резултат от кампанията през 2007 г. в уроци по Интернет безопасност са участвали повече от 33 000 деца.

През същата година Интернет сайтът www.sieciaki.pl регистрира 24 353 нови потребители, като в края на 2007 г. общият брой на регистрираните потребители е 77 352. Сайтът е посетен 3 354 380 пъти, а неговите администратори са публикували 281 съобщения и 40 ръководства и са организирали 50 състезания.

Участниците в Първата международна конференция „Осигуряване на безопасност в Интернет за децата и младите хора“ са почти 300,

което включва представители на образователния сектор, НПО, съдебната система, правораздавателните органи, както и Интернет доставчици.

2.6. УСТОЙЧИВОСТ И ВЪЗПРОИЗВЕЖДАНЕ

ФНД притежава авторските права върху материалите и е склонна да ги преотстъпва при заявки от чуждестранни партньори. Към момента кампанията е възпроизведена в Латвия, Чехия, Албания и България. Контактите се установяват чрез работа в мрежа. Партньорите подписват споразумение за сътрудничество с ФНД, което регламентира използването на отличителни знаци, процедурата по приемане на промени, датата на стартиране и продължителността на кампанията. След като

бъдат преведени, материалите се изпращат на ФНД за одобрение. Организацията предоставя и консултативна помощ в процеса на адаптиране на материалите.

2.7. ИНФОРМАЦИЯ ЗА КОНТАКТИ

- Интернет сайт на NASK: www.nask.pl
- Образователен Интернет сайт за деца: www.sieciaki.pl
- Гореща линия: www.dyżurnet.pl
- Сайт за онлайн подкрепа: www.helpline.org.pl

Фондация „Приложни изследвания и комуникации“

ЗА ОРГАНИЗАЦИЯТА

Основана през 1991 г., фондация „Приложни изследвания и комуникации“ (ПИК) е водещ български институт за иновации и разработване на политики в областта на информационните технологии. Нейната мисия е да подпомага развитието на икономиката на знанието в България и Европа в съответствие с новите цели от Лисабон; да насърчава иновациите в европейската икономика и да улеснява навлизането на нови технологии и ноу-хау; и да подпомага международното сътрудничество и изграждането на капацитет на организации от областта на бизнеса, публичната сфера и гражданския сектор чрез използване на напредъка в информационните и комуникационни технологии. Фондация ПИК участва активно в процесите на изграждане на политики с цел развитие на информационното общество и икономиката на знанието на национално, регионално, европейско и глобално ниво.

БЪЛГАРСКА ГОРЕЩА ЛИНИЯ ЗА БОРБА С НЕЗАКОННОТО И ВРЕДНО ЗА ДЕЦАТА СЪДЪРЖАНИЕ В ИНТЕРНЕТ

1.1. ВЪВЕДЕНИЕ

Българската Гореща линия за борба с незаконното и вредно за децата съдържание в Интернет е създадена от фондация „Приложни изследвания и комуникации“ в рамките на проекта SAFE-NET BG, съфинансиран по програма „Безопасен Интернет“ на Европейската комисия. Горещата линия дава възможност на местни Интернет потребители да подават сигнали за вредно и незаконно съдържание в мрежата и преди всичко за материали, представящи сексуално насилие над деца. Сайтът (<http://web112.net>) се администрира от фондация ПИК в партньорство с Държавната агенция за информационни технологии и съобщения, Държавната агенция за закрила на детето, Министерството на вътрешните работи и Министерството на образованието и науката. Той работи под общото наблюдение на Обществен съвет. Горещата линия е пълноправен член на Международната асоциация на операторите на горещи линии (INHOPE – www.inhope.org) – мрежа от повече от 30 онлайн горещи линии от целия свят.

1.2. ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ИНИЦИАТИВАТА, КОИТО Я ПРАВЯТ ДОБРА ПРАКТИКА

Горещата линия дава възможност на Интернет потребителите да подават сигнали за онлайн съдържание, което може да навреди на децата. Отблъснат от формалните процедури, среднестатистическият Интернет потребител рядко ще положи усилия да подаде сигнал за подобни материали в полицията. Правилата на горещата линия са такива, че не се изисква никаква лична информация за подаващия сигнала, освен ако той има желание да остави координати, за да бъде информиран за действията, предприети в отговор на неговия сигнал.

1.3. ЦЕЛИ

Целите са да се повиши общественото съзнание за рисковете за децата в Интернет и да се създаде механизъм за подаване на сигнали, проследяване на съдържанието и информиране на полицията, други заинтересовани институции и други горещи линии или установяване на връзка със собственика на съдържанието за премахване на вредния материал, ако той е незаконен.

1.4. РЕСУРСИ

Механизъм за подаване на сигнали онлайн; обучени оператори; оперативен канал за връзка с полицията.

1.5. ДЕЙНОСТИ

В Горещата линия годишно се обработват средно около 150 – 200 сигнала за реално незаконно или опасно вредно съдържание. Дейностите се осъществяват в тясно сътрудничество с полицията и мрежата INHOPE.

1.6. РЕЗУЛТАТИ

Правораздавателните органи получават информация, която им помага да разследват незаконно Интернет съдържание и дейности, опасни за децата. По този начин незаконното и вредно съдържание в българското Интернет пространство намалява.

1.7. УСТОЙЧИВОСТ НА ДОБРАТА ПРАКТИКА

1.7.а Позитивни резултати от инициативата

За 3-те години на своето съществуване Горещата линия помага за премахването на над 200 вредни материала, а полицията получава информация за разследването и задържането на разпространители на детска порнография. Множество Интернет сайтове, популярни сред децата и подрастващите, публикуват връзки към горещата линия и/или разпространяват правилата за безопасен Интернет за деца и родители, разработени от екипа на инициативата.

1.7.б Връзки с националните политики за развитие

С подкрепата на Столичната община и Министерството на образованието в училищата е въведен образователен курс за повишаване на чувствителността към проблема. Установено е тясно сътрудничество с Държавната агенция за закрила на детето и са осъществени множество съвместни инициативи.

1.7.в Финансова устойчивост

Множество публични и частни организации изразяват желание да подкрепят популяризаторските дейности на Горещата линия и да помагат при организирането на различни кампании и събития.

1.8. Поуки и изводи

Изграждането на национални Интернет горещи линии и сътрудничеството между тях, както и партньорството с националните правораздавателни органи подпомага борбата срещу разпространението на материали, представящи сексуално насилие над деца, и повишава общественото съзнание. Множество фирми също демонстрират готовност за подкрепа на каузата, включително големи компании в сферата на информационните технологии.

1.9. Възпроизвеждане

Европейската комисия прие следващата многогодишна програма „Безопасен Интернет“, която ще съфинансира изграждането на национални горещи линии както в Европа, така и на други континенти.

ПРОЕКТ „РЕАЛНО И ВИРТУАЛНО НАСИЛИЕ: ПРЕВЕНЦИЯ ЧРЕЗ ИНТЕРАКТИВНО ОБУЧЕНИЕ В УЧИЛИЩА“

2.1. ВЪВЕДЕНИЕ

Проектът „Реално и виртуално насилие: превенция чрез интерактивно обучение в училища“ стартира през 2007 г. От октомври 2008 г. обучени педагози започват да преподават курса за превенция в 12 училища в София, използвайки специален методически наръчник за учители. Курсът се преподава по време на свободните часове, когато няма заместващ учител. Заявките за обучени преподаватели се подават чрез онлайн платформа и автоматично се препращат по електронната поща и чрез SMS на участващите в програмата учители. Проведени са повече от 700 урока в 12-те училища и над 3 000 ученика са участвали поне в един урок.

2.2. ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ИНИЦИАТИВАТА, КОИТО Я ПРАВЯТ ДОБРА ПРАКТИКА

Специално проектираната онлайн платформа дава възможност за много бързо подаване на заявки и прецизно управление и отчетност. Интерактивната форма на уроците се приема много добре от децата. Училищните директори и учители дават висока оценка на курса. Проектът е номиниран за най-добра практика на 2008 г. от основния донор – фондация „ОУК“, а според Академията за гражданско общество е сред 10-те най-добри проекта в страната.

2.3. ЦЕЛИ

Целите са да се повиши емоционалната интелигентност и чувствителността на децата, като по този начин се намали разпространението на насилие в реалността и в Интернет; и да се намали броят на свободните часове в училище – сива зона с висок риск за усвояване на вредни навици и проява на агресия сред учениците.

2.4. РЕСУРСИ

Методически наръчник с 25 урока, официално одобрен от Министерството на образованието и от Института по психология. Четиридесет доброволци, обучени да преподават курса – половината от тях са учители, а другата половина – студенти.

2.5. ДЕЙНОСТИ

Проведени са над 700 урока в 12 училища в София и повече от 3 000 ученици са участвали поне в един урок.

2.6. РЕЗУЛТАТИ

Децата се научават да разпознават различни форми на насилие, включително виртуално насилие и онлайн тормоз. Те се учат на съпричастност и усвояват стратегии за реакция и превенция на насилието и агресията.

2.7. УСТОЙЧИВОСТ НА ДОБРАТА ПРАКТИКА

2.7.а Позитивни резултати от инициативата

Множество училища и общини от цялата страна проявяват интерес към въвеждането на курса. Донорът кани екипа да кандидатства за продължаване на проекта с още 3 години.

2.7.б Връзки с националните политики за развитие

Министерството на образованието приема програма за справяне със свободните часове в училищата, а курсът дава възможност на училищните директори да адресират проблема в своите учебни заведения.

2.7.в Финансова устойчивост

Някои от училищата и общините, проявяващи интерес към въвеждането на курса, са готови да покрият разходите, което ще доведе до устойчивост в дългосрочен план.

2.8. ПОУКИ И ИЗВОДИ

Днешните деца са много нечувствителни към насилието и агресията, а почти всяко трето дете е участвало в някаква форма на насилие – като жертва или като извършител. Те не разпознават като насилнически множество действия и особено Интернет насилието и онлайн тормоза. Децата са склонни да говорят на тези теми, които обикновено не обсъждат помежду си, и да търсят обяснения или основания за случващото се в Интернет.

2.9. ВЪЗПРОИЗВЕЖДАНЕ

Проектът не се възпроизвежда от друга организация.

ЛИЦЕ ЗА КОНТАКТИ

Георги Апостолов, georgi.apostolov@online.bg

ПОЛЕЗНИ САЙТОВЕ

<http://web112.net>

www.safenet.bg

www.arcfund.net

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Годишен отчет за работата на българската Гореща линия за борба с незаконното и вредно съдържание в българското Интернет-пространство, септември 2005 – декември 2006 г. Материалът е изтеглен от: <http://web112.net>.
2. Годишен отчет за дейността на Горещата линия за борба с незаконно и вредно за деца съдържание в българското Интернет-пространство, 2007 г. Материалът е изтеглен от: <http://web112.net>.
3. Годишен отчет за дейността на Националния център за безопасен Интернет и Горещата Интернет-линия за борба с незаконно и вредно за деца съдържание в Интернет www.Safenet.bg, 2008 г. Материалът е изтеглен от: <http://www.safenet.bg/report.php>.
4. Фондация „Приложни изследвания и комуникации“, *Е-България 2006*. Материалът е изтеглен от: www.arcfund.net.
5. Carr, J., *Child Abuse, Child Pornography and the Internet*, 2003. NCH. Материалът е изтеглен от: www.actionforchildren.org.uk.
6. Закон за закрила на детето. Изтеглен от: <http://www.bcnl.org/doc.php?DID=339>.
7. Convention on the Rights of the Child (CRC). Материалът е изтеглен от: <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/k2crc.htm>.
8. Convention on the Rights of the Child, Optional Protocol to the CRC on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography. Материалът е изтеглен от: <http://www.unhchr.ch/html/menu2/6/crc/treaties/opsc.htm>.
9. Consolidated Second and Third Periodic Reports of States parties: Bulgaria on the Implementation of CRC, 2007. Материалът е изтеглен от: http://www.bayefsky.com/docs.php/area/reports/treaty/crc/opt/0/state/26/node/4/filename/bulgaria_crc_c_bgr_2_2007.
10. Council of Europe, *Convention on Cybercrimes*. Материалът е изтеглен от: http://www.stopech.sacp.government.bg/?sid=professional_eng&pid=7-0000000028.
11. Council of Europe, *Framework Decision on Combating the Sexual Exploitation of Children and Child Pornography*. Материалът е изтеглен от: <http://www.stopech.sacp.government.bg/file.php?fid=275>.
12. Initial Report on the Implementation of the Optional Protocol on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography, 2007. Материалът е изтеглен от: http://www.bayefsky.com/docs.php/area/reports/treaty/crc/opt/2/state/26/node/4/filename/bulgaria_crc_c_opsc_bgr_1_2006.
13. ECPAT International, *Monitoring Report on the Status of Action Against Commercial Sexual Exploitation of Children*, 2006. Материалът е изтеглен от: <http://www.ecpat.net>.
14. ECPAT International, *Alternative Report on the Implementation of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography* 2007. Материалът е изтеглен от: <http://www.ecpat.net>.
15. ECPAT International, *Annual Report July 2007 – June 2008*. Материалът е изтеглен от: http://www.ecpat.net/EI/Publications/Annual_Reports/ECPAT_Annual_Report2007-2008.pdf.
16. ECPAT International, *Protecting Children Online: An ECPAT Guide*, 2002. Материалът е изтеглен от: <http://www.ecpat.net>.
17. ECPAT International, *Violence against Children in Cyberspace*, 2005. Материалът е изтеглен от: <http://www.ecpat.net>.
18. Закон за електронните съобщения. Материалът е изтеглен от: <http://www.ccit.government.bg/Common/Documents/RetriveDocument.aspx?LanguageID=1&DocID=359>.
19. European Commission Communication, *Towards a Strategy on the Rights of the Child* 2006. Материалът е изтеглен от: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0367:FIN:EN:PDF>.
20. EU Agency for Fundamental Rights, *Developing indicators for the protection, respect and promotion of the rights of the child in the European Union*, 2009. Материалът е изтеглен от: <http://fra.europa.eu>.

21. Фондация „Приложни изследвани и комуникации“, *Доклад за потребностите и изискванията към изгражданата система за “Разработване на проект и създаване на гореща телефонна линия за борба с незаконното и вредно съдържание в българското Интернет пространство”*. Материалът е изтеглен от: <http://web112.net>.
22. Рамковото решение и двете конвенции на Европейския съвет са изтеглени от <http://eur-lex.europa.eu/> и <http://conventions.coe.int>.
23. Hecht, M., *Private Sector Accountability in Combating the Commercial Sexual Exploitation of Children*, Thematic Paper submitted by ECPAT International at the World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents, Rio de Janeiro, Brazil, November 2008. Материалът е изтеглен от: <http://www.ecpat.net>.
24. The Internet Governance Forum Secretariat, *Synthesis Paper of the Second Meeting of the IGF*, Rio de Janeiro, November 2007. Материалът е изтеглен от: <http://www.intgovforum.org>.
25. Kolchev, N., *Child Pornography and Child Abuse in Bulgaria Reflected in Media in the Period July-December, 2008*.
26. Lawson, R. and Koffeman, N., *Comparative Thematic Study on Child Trafficking 2008*. EU Agency for Fundamental Rights.
27. Държавна агенция за закрила на детето, *Национален план за действие срещу сексуалната експлоатация на деца с търговска цел за периода 2003 – 2005 г.* Материалът е изтеглен от: <http://www.stopech.sacp.government.bg>.
28. Държавна агенция за закрила на детето, *Национална програма за закрила на детето – 2009 г.* Материалът е изтеглен от: <http://www.sacp.government.bg>.
29. Национален център за изучаване на общественото мнение, *Децата и Интернет*, 2006 г. Материалът е изтеглен от: <http://web112.net>.
30. Национален център за изучаване на общественото мнение, *Децата и Интернет*, 2009 г. Материалът е изтеглен от: <http://www.safenet.bg>.
31. O’Leary, R. and D’Ovidio, R., *Online Sexual Exploitation of Children* The International Association of Computer Investigative Specialists. Материалът е изтеглен от: <http://www.nga.org/portal/site/nga/menuitem.9123e83a1f6786440ddcbeeb501010a0/?vgnextoid=36bddac7bf2cc110VgnVCM1000001a01010aRCRD>.
32. Наказателен кодекс. Материалът е изтеглен от: http://www.mvr.bg/NR/rdonlyres/74A62C79-FBBE-4619-9854-7897B24638D2/0/NK_BG.pdf.
33. The Internet Watch Foundation, *Annual Report 2008*. Материалът е изтеглен от: <http://www.iwf.org.uk/media/news.258.htm>
34. Публикации в българските Интернет медии и новинарски портали в периода януари – април 2009 г., отразяващи акции на българската полиция. Материалите са изтеглени от: <http://www.mediapool.bg>, <http://www.bgnes.com>, <http://www.econ.bg>, <http://dariknews.bg>, <http://news.ibox.bg>, <http://www.btv.bg>.
35. Public Opinion Analysis sector of the European Commission, *Safer Internet*, 2006. Материалът е изтеглен от: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_250_en.pdf.
36. Public Opinion Analysis sector of the European Commission, *Safer Internet for Children – Qualitative study in 29 European countries*, 2007. Материалът е изтеглен от: http://ec.europa.eu/public_opinion/quali/ql_safer_internet_summary.pdf
37. Public Opinion Analysis sector of the European Commission, *Safer Internet for Children – Qualitative study in 29 European countries, National Analysis: Bulgaria*, 2007. Материалът е изтеглен от: http://ec.europa.eu/public_opinion/quali_en.htm
38. Public Opinion Analysis sector of the European Commission, *Towards a Safer Use of the Internet for Children in the EU – A Parents’ Perspective, Analytical Report* 2008. Материалът е изтеглен от: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_248_en.pdf
39. Public Opinion Analysis sector of the European Commission, *The Rights of the Child, Analytical report* 2008. Материалът е изтеглен от: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_235_en.pdf
40. Social Networking Task Force, *Safer Social Networking Principles for the EU*, 2009. Материалът е изтеглен от: http://ec.europa.eu/information_society/activities/social_networking/docs/sn_principles.pdf

41. Quayle, E. and Latapy, M., *Current Situation Regarding Our Knowledge of Paedophile Activity in P2P Networks*, 2008. MAPAP – Safer Internet Plus. Материалът е изтеглен от:
<http://antipaedo.lip6.fr/results.htm>
42. UN Committee on the Rights of the Child, *Concluding observations on the Second Periodic Report of Bulgaria*, 2008. Материалът е изтеглен от:
http://www.bayefsky.com/docs.php/area/conclobs/treaty/crc/opt/0/state/26/node/3/filename/bulgaria_t4_crc_48.
43. UN Committee on the Rights of the Child, *Concluding observations on the Report submitted by Bulgaria under Art. 12, para. 1 of the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography*, 2008. Материалът е изтеглен от:
http://www.bayefsky.com/docs.php/area/conclobs/treaty/crc/opt/2/state/26/node/3/filename/bulgaria_t4_crc_opsc_46.

БЕЛЕЖКИ

¹ Повече информация за проекта „Системен отговор на детската порнография“ можете да получите от Центъра за приобщаващо образование на www.cie-bg.eu или от Регионалния офис за Югоизточна Европа на Спасете децата – Норвегия на www.scn-see.ba.

² ECPAT International, *Violence against Children in Cyberspace*, 2005. Материалът е изтеглен от <http://www.ecpat.net>.

³ ECPAT International, изтеглен от <http://www.ecpat.net>. ЕКПАТ Интернешънъл е глобална мрежа от организации, в която членуват 80 групи от над 70 държави, работещи за премахването на сексуалната експлоатация на деца с комерсиална цел. В партньорство с УНИЦЕФ и детски правозащитни НПО, ЕКПАТ организира световни конгреси срещу сексуалната експлоатация на деца с комерсиална цел.

⁴ The International Association of Computer Investigative Specialists, изтеглен от <http://www.nga.org/Files/pdf/0703ONLINECHILD.PDF>.

⁵ Виж например материала от Третия световен конгрес срещу сексуалната експлоатация на деца и младежи, проведен в Рио де Жанейро през ноември 2008 г. Материалът е достъпен в Интернет на адрес <http://www.stopech.sacp.government.bg>.

⁶ Тази дефиницията е приета от Държавната агенция за закрила на детето. Материалът е изтеглен от <http://www.stopech.sacp.government.bg>.

⁷ ECPAT International, раздел Терминология www.ecpat.net.

⁸ Пак там.

⁹ За повече информация виж The Internet Governance Forum Secretariat, *Synthesis Paper of the Second Meeting of the IGF*, Rio de Janeiro 12-15 November 2007. Материалът е изтеглен от <http://www.intgovforum.org>.

¹⁰ Националният координатор за България на програмата „Безопасен Интернет“ е Министерството на културата.

¹¹ Carr, J. *Child Abuse, Child Pornography and the Internet*, NCH (2003).

¹² За повече информация виж частта от доклада, в която се анализират материали от медиите.

¹³ ECPAT International, *Violence against Children in Cyberspace*, 2005. Материалът е изтеглен от <http://www.ecpat.net>.

¹⁴ Internet Watch Foundation, *Annual Report for 2008*. Материалът е изтеглен от <http://www.iwf.org.uk/corporate/page.208.htm>.

¹⁵ Internet Watch Foundation (2005, July 25) Record breaking 6 months for Internet Watch Foundation. Press release. UK: IWF. Материалът е изтеглен от <http://www.iwf.org.uk/media/news.archive-2005.134.htm>.

¹⁶ Информацията е взета от официална презентация на началника на сектор „Компютърни престъпления“, озаглавена „Киберпрестъпления и модели за превенция“ (декември 2008 г.) и достъпна на адрес <http://www.antivirus.bg/Portals/0/Documents/PD2008/Cyber%20Crime%20BG.pdf>.

¹⁷ Bulgarian ICT Policy Monitor, Bulgaria: Facing the Problem of Child Pornography on the Internet, 2006. Материалът е изтеглен от http://www.bluelink.net/wsis/e_news.shtml?x=8112. По неофициални данни сектор „Компютърни престъпления“ към Министерството на вътрешните работи е разследвал различни случаи на сексуална експлоатация и злоупотреба в Интернет, предимно засягащи детската порнография.

¹⁸ Повече информация може да се получи на адрес http://www.dnevnik.bg/morski/2009/04/08/702091_potvurden_e_arestut_na_avstraliiski_pedofil_vuv_varna.

¹⁹ Пак там.

²⁰ Достъпът на настоящото проучване до данните от Статистическия бюлетин на Министерството на вътрешните работи за 2005 и 2006 г. бе осигурен от фондация „РискМонитор“. През 2005 и 2006 г. има съответно общо 30 и 26 регистрирани криминални престъпления, свързани с порнография. Делата по 21 от тях са приключени през 2005 г. (3 от приключените дела са заведени през предходната година), а 18 са приключени през 2006 г. (4 от приключените дела са заведени през 2005 г.).

²¹ Достъпът на настоящото проучване до статистически данни от Министерството на правосъдието бе осигурен от фондация „РискМонитор“.

²² При съставянето на настоящия доклад последният публично достъпен годишен доклад на българската Главна прокуратура беше „Доклад на прокуратурата на Република България за 2007 година“, достъпен в Интернет на адрес <http://www.prb.bg/php/document.php>.

²³ Материалът е изтеглен от <http://www.nsi.bg/SocialActivities/Crime.htm>

²⁴ Фондация „Приложни изследвания и комуникации“, *Годишен отчет за дейността на Горещата линия за борба с незаконно и вредно за деца съдържание в българското Интернет-пространство* (за 2006 и 2007 г.). Материалът е изтеглен от <http://web112.net>. *Годишен отчет за дейността на Националния център за безопасен Интернет и Горещата Интернет-линия за борба с незаконно и вредно за деца съдържание в Интернет* www.Safenet.bg 2008 г. Материалът е изтеглен от <http://www.safenet.bg/report.php>.

²⁵ <http://web112.net/stats>

²⁶ Данните са взети от <http://www.internetworldstats.com> (изтеглени през март 2009 г.).

²⁷ Фондация „Приложни изследвания и комуникации“, *Е-България 2006*. Материалът е изтеглен от www.arcfund.net.

²⁸ Национален център за изучаване на общественото мнение, *Децата и рисковете при общуване в Интернет, 2006*; и *Децата и Интернет, 2009*. Материалите са изтеглени от <http://web112.net>. Кампанията „Детето в мрежата“ от 2006 г. е осъществена от Партньори – България в сътрудничество с ДАЗД, Британското посолство в България и Маккан Ериксон. За повече информация виж <http://safeweb.partnersbg.org>. Кампанията „Ти избираш“ от 2009 г. е част от европейската кампания за безопасен Интернет „Нека имам контрол“. Кампанията е иницирана от двама български евродепутати и се осъществява в сътрудничество с българския Националния център за безопасен Интернет, ДАЗД и Партньори – България.

²⁹ Eurobarometer, *Safer Internet for Children, 2007*. Изследването е проведено сред повече от 1 000 деца на възраст 9 – 14 г. от всички 27 страни-членки на ЕС и Норвегия и Исландия. Те отговарят на дълбочинни въпроси за начина, по който използват Интернет технологиите, и за начина, по който биха реагирали на проблеми и опасности при употребата на Интернет и мобилни телефони. Материалът е изтеглен от http://ec.europa.eu/public_opinion/quali/ql_safer_internet_summary.pdf

http://ec.europa.eu/public_opinion/quali_en.htm Eurobarometer, *The Rights of the Child, Analytical report* 2008. Изследването е проведено сред 10 000 случайно подбрани млади хора (15 – 18 г.). Материалът е изтеглен от http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_235_en.pdf

³⁰ Eurobarometer, *Towards a Safer Use of the Internet for Children in the EU – a Parents' Perspective*, 2008.

Материалът е изтеглен от http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_248_en.pdf Проучването има за цел да изследва възгледите на родителите за начина, по който техните деца използват Интернет, и да определи стратегиите, използвани от родителите за контролиране използването на Интернет от децата, както и разбирането им за необходимите мерки за безопасност. Интервюирани са около 12 750 случайно подбрани родители (включително осиновители и настойници) на 6 – 17 годишни деца в 27-те страни-членки на ЕС, сред които са и 400 респондента от България.

³¹ Kolchev, N. (2008) *Child Pornography and Child Abuse in Bulgaria Reflected in Media in the Period July-December*.

³² Програмата *Child Defender* може да се сваля безплатно на адрес <http://www.childdef.com>. На сайта са дадени лесни за изпълнение указания за сваляне и инсталиране на софтуера, който е разработен специално за българските родители.

³³ Протоколът е ратифициран от България. Повече информация може да се намери на адрес <http://www.bayefsky.com/docs.php/area/ratif/state/26>

³⁴ Пълният текст на Рамковото решение и текстовете на двете конвенции на Съвета на Европа са достъпни на адреси <http://eur-lex.europa.eu> и <http://conventions.coe.int>.

³⁵ Пълният текст на доклада е достъпен на адрес <http://fra.europa.eu>.

³⁶ Тези категории действия, заедно с превенцията, защитата и рехабилитацията, се използват от ЕКПАТ Интернетшънъл като рамка при подготовката на доклади за изпълнението на Плана за действие, приет на Световния конгрес срещу СЕДКЦ. Докладите представляват допълнение към мониторинга по други международни механизми като КПД и Факултативния протокол относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография.

-
- ³⁷ Повече информация може да се намери на адрес <http://safeweb.partnersbg.org>.
- ³⁸ Кабелният телевизионен оператор Евроком, Държавната агенция за закрила на детето, Министерството на образованието и науката и Държавната агенция за информационни технологии и съобщения.
- ³⁹ Повече информация за кампанията може да се намери на адреси <http://az-deteto.com/safe> и <http://search.microsoft.com/results.aspx?mkt=bg-BG&setlang=bg-BG&q=деца+Интернет>.
- ⁴⁰ Проектът „Виртуално и реално насилие – превенция чрез интерактивно обучение в училища“ е реализиран през 2007 – 2008 г. от фондация „Приложни изследвания и комуникации“ и асоциация „Родители“ с финансовата подкрепа на фондация „ОУК“, Майкрософт България и Столична община. Повече информация за резултатите от проекта може да се намери в главата за добрите практики в настоящия доклад.
- ⁴¹ Асоциираният член на ЕКПАТ Интернешънъл в България участва в изготвянето на два доклада – мониторингов доклад за състоянието на действията срещу СЕДКЦ и алтернативен доклад за изпълнението на Факултативния протокол към Конвенцията за правата на детето относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография (2007 г.).
- ⁴² Виж презентацията на началника на сектор „Компютърни престъпления“, озаглавена „Киберпрестъпления и модели за превенция“ (декември 2008 г.) и достъпна на адрес <http://www.antivirus.bg/Portals/0/Documents/PD2008/Cyber%20Crime%20BG.pdf>
- ⁴³ Повече информация за проекта ПСЕИВ може да се намери в Интернет на адрес <http://fives.kau.se>.
- ⁴⁴ Стаята е създадена от Сдружение ИСДП, в партньорство със „Съюза на съдиите в България“ и Фондация „Ничии деца“ – Полша по проект „Чуй детето“, финансиран от Фондация „ОУК“.
- ⁴⁵ Повече информация и списък с членовете на националния Обществен съвет за борба с незаконното и вредно съдържание в българското Интернет пространство може да се намери на адрес <http://www.safenet.bg/social.php>.
- ⁴⁶ Повече информация може да се намери на адрес <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/232&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
- ⁴⁷ Основните източници на информация бяха глобалните мониторингови доклади на ЕКПАТ върху състоянието на действията срещу комерсиалната сексуална експлоатация на децата. Повече информация може да се намери на адрес www.ecpat.net